

Voisiko TOI auttaa?

**Toimintaterapian mahdollisuudet koulukiusaamisen
ennaltaehkäisyssä alakouluissa**

Tiia-Riina Makkonen
Annika Timonen

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2019
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Toimintaterapeutti (AMK), Toimintaterapian tutkinto-ohjelma

Tekijä(t) Makkonen, Tiia-Riina Timonen, Annika	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Maaliskuu 2019
	Sivumäärä 50	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Voisiko TOI auttaa? Toimintaterapian mahdollisuudet koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä alakouluissa		
Tutkinto-ohjelma Toimintaterapeutti (AMK), Toimintaterapian tutkinto-ohjelma		
Työn ohjaaja(t) Hilli-Harju, Tanja ja Juntunen, Kristiina		
Toimeksiantaja(t) -		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Koulukiusaaminen on ajankohtainen ja laaja ilmiö, jonka tiedetään vaikuttavan merkittävästi yksilön ja ryhmien hyvinvointiin. Turvaton oppimisympäristö voidaan toimintaterapian teoriasta käsin tarkasteltuna nähdä osallistumisen ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen esteenä niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Kiusaamisen ennaltaehkäisyyn on kiinnitetty yhä enemmän huomioita ja sen kehittämistarpeet on tunnistettu.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa mahdollisuuksia hyödyntää toimintaterapeuttien ammattitaitoa koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä muiden ammattilaisten rinnalla. Tavoitteena oli saada kuvailevaa tietoa, olisiko toimintaterapeuteilla menetelmiä koulukiusaamista ehkäisevän työn saralla sekä millaisia tarpeita opettajat kokevat ennaltaehkäisevän työn kehittämisessä. Tutkimusmetodina käytettiin laadullista tutkimusmenetelmää. Aineisto kerättiin teemahaastatteluilla ja sen analysoinnissa käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Haastatteluista saatuja tuloksia vertailtiin keskenään ja teorian kanssa.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan opettajat kokivat tarvetta lisätä moniammatillista yhteistyötä ja kehittää kiusaamisen ennaltaehkäisyä lisäämällä sosiaalisten taitojen harjoittelua sekä parantamalla ryhmäytymisprosessia. Tulosten mukaan toimintaterapeutit kokivat toimintaterapiassa käytetyistä menetelmistä kuten sosiaalisten ja tunnetaitojen harjoittelusta ja toiminnan ja toimintatapojen sekä ympäristön muokkaamisesta olevan mahdollisesti hyötyä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.</p> <p>Johtopäätöksenä voidaan todeta, että toimintaterapeuteilla olisi mahdollisesti menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja menetelmät täydensivät osittain opettajilta nouseita kehittämistarpeita. Haasteena olivat nykyiset resurssit ja toimintaterapeuttien vähäiset virat koulu yhteisöissä.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy, toimintaterapia, toiminnallinen oikeudenmukaisuus, moniammatillisuus		
Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Makkonen, Tiia-Riina Timonen, Annika	Type of publication Bachelor's thesis	Date March 2019 Language of publication: Finnish
	Number of pages 50	Permission for web publication: x
Title of publication Could OT help? Possibilities for occupational therapy to be part of preventing bullying in pre-schools		
Degree programme Occupational Therapy		
Supervisor(s) Hilli-Harju, Tanja and Juntunen, Kristiina		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>School bullying is a topical and widespread phenomenon that is known to have a significant impact on the well-being of individuals and groups. From the occupational therapy point of view, an insecure learning environment can be seen as an obstacle to participation and occupational justice on both the individual and community levels. More attention has been paid to the prevention of bullying, and its development needs have been identified.</p> <p>The purpose of the thesis was to identify possibilities to utilize the professional skills of occupational therapists in preventing school bullying in cooperation with other professionals. The aim was to provide descriptive information on whether occupational therapists have the means to prevent bullying at school by supporting other school staff and what the teachers' needs would be related to developing new ways to prevent bullying. The study had a qualitative research approach. The material was collected by using theme interviews, and the data was analysis using theory-based content analysis. The results of the interviews were compared with each other and with the theory.</p> <p>According to the results, the teachers wanted to increase multi-professional cooperation and develop bullying prevention by increasing social skills training and improving group formation processes. Moreover, the occupational therapists found certain occupational therapy methods, such as social and emotional training and the modification of activities and practices as well as of the environment to potentially be useful in the prevention of bullying.</p> <p>In conclusion, occupational therapists had the means to prevent bullying, and the means partly complemented the development needs of the teachers. The challenge was the current resources and the low number of occupational therapists in school communities.</p>		
Keywords/tags (subjects HYPERLINK "http://vesa.lib.helsinki.fi/") School bullying prevention, occupational therapy, occupational justice, multiprofessionality		
Miscellaneous (Confidential information)		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	4
3	Koulukiusaaminen	5
	3.1 Koulukiusaamisen muodot.....	6
	3.2 Kiusaamiseen vaikuttavat tekijät.....	7
	3.3 Kiusaamisen seuraukset.....	9
4	Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy	10
	4.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisyn lähtökohdat.....	11
	4.2 Moniammatillinen yhteistyö	13
	4.3 KiVa koulu	13
5	Koulukiusaaminen toimintaterapian kontekstissa	15
	5.1 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus ja epäoikeudenmukaisuus.....	15
	5.2 OTIP -malli	17
6	Toimintaterapeutti kiusaamisen ennaltaehkäisyssä	20
7	Tutkimuksen toteutus	22
	7.1 Tutkimusmenetelmä	22
	7.2 Aineistonkeruu teemahaastattelulla	22
	7.3 Haastateltavien valinta	23
	7.4 Teoriaohjaava aineistonanalyysi	24
8	Tulokset	25
	8.1 Tulokset OTIP -mallin interventiomallien mukaisesti	25
	8.1.1 Toimintataitojen harjoittelun malli.....	27
	8.1.2 Yksilötekijöiden ja kehon toimintojen vahvistamisen malli.....	29
	8.1.3 Kompensaatiomalli	31

	2
8.1.4 Koulutus- ja opetusmalli.....	33
8.2 Moniammatillisuus	33
8.3 Haasteet toimintaterapeutin osallistumiselle koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä	35
9 Johtopäätökset	36
10 Pohdinta	37
10.1 Eettisyys ja luotettavuus	37
10.2 Tulosten ja teorian yhteenveto	40
Lähteet	46
Liitteet	51
Liite 1. Tutkimustiedote ja haastatteluosuus.....	51
Liite 2. Teemahaastattelurunko	52
Kuviot	
Kuvio 1. Toimintaterapiaprosessi Anne G. Fisherin OTIP-mallin mukaan.....	18
Kuvio 2. Opinnäytetyön sisällönanalyysin eteneminen mukailleen sisällönanalyysin etenemistä.....	25
Kuvio 3. Haastatteluista nousseita menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.....	36
Taulukot	
Taulukko 1. Esimerkki tulosten luokittelusta ja yhdistämisestä OTIP –mallin interventiomallien käsitteisiin	26

1 Johdanto

Koulukiusaaminen puhuttaa ilmiönä niin kasvatustieteen ammattilaisia, vanhempia, mediaa ja tutkijoita. Siitä huolimatta, että kouluissa esiintyvä kiusaaminen on ollut Suomessa laskussa vuosien ajan, kiusaamista, väkivaltaa, syrjintää ja seksuaalista häirintää esiintyy kouluympäristöissä edelleen. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) toteuttamassa vuoden 2017 Kouluterveyskyselyssä kävi ilmi, että peruskoulun neljäs- ja viidesluokkalaisista 7,3% koki tullessaan kiusatuksi vähintään kerran viikossa. Koulukiusaamisen yleisyys vaihtelee rankasti alueittain; joissakin kouluissa kiusaamista koki jopa joka kolmas. Syrjivää kiusaamista eli ulkonäön, sukupuolen, uskonnon, ihonvärin tai kielen, perheen tai vammaisuuden vuoksi tapahtuvaa kiusaamista oli alaluokkalaisista kokenut 19%. Syrjivää kiusaamista kokivat erityisesti kodin ulkopuolelle sijoitetut, toimintarajoitteiset ja ulkomailla syntyneet nuoret. (Kouluterveyskyselyn tulokset 2017).

Kiusaaminen on poikkeuksetta vakava asia ja sen mahdollisesti pitkäaikaisetkin vaikutukset yksilön hyvinvointiin ovat tunnistettu. Kiusaaminen on tämän lisäksi vain harvoin ainoastaan kiusaajan ja kiusatun välinen ongelma. Sillä on usein vaikutus koko siihen yhteisöön, jossa kiusaamista tapahtuu. (Salmivalli 2010, 25-31; Hamarus 2012, 91).

Ehkäisevän työn ajatteluaan avaavan toimintaterapeuteille uusia mahdollisuuksia ja työpaikkoja muun muassa kouluissa, työterveyshuollossa ja kotihoidossa (Leino, 2011). Toimintaterapeuteilla voisi olla ammatillisia valmiuksia koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä yhdessä muun kouluhenkilöstön lisänä, mutta aihetta ei ole alan näkökulmasta juuri tutkittu. Tässä opinnäytetyössä on tavoitteena kartoittaa, olisiko toimintaterapeuteilla menetelmiä koulukiusaamista ehkäisevän työn saralla muun koulun henkilöstön tukena sekä millaisia tarpeita opettajat kokevat kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kehittämisessä.

Yhtenä keskeisenä näkökulmana ja päämääränä toimintaterapiassa on toiminnallisen oikeudenmukaisuuden varmistaminen yhteiskunnassa. Kiusaamisen voidaan nähdä estävän toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen ja vaikuttavan suoraan lapsen päivittäisiin toimintoihin sitoutumiseen ja osallistumiseen (Pereira 2010). Kou-

luluokka kuuluu lapsen merkittävimpiin sosiaalisen kehityksen ympäristöihin. Koulukiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi tulisi tutkimustulosten mukaan kehittää esimerkiksi oppilaiden puutteellisia itsesäätely-, empatia- ja vuorovaikutustaitoja (Laaksonen 2014; Jolliffe & Farrington 2011).

Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksen kohteena olivat alakouluissa työskentelevät toimintaterapeutit sekä opettajat. Aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla. Opinnäytetyön teoriaosio kokoaa yhteen tietoa kiusaamisesta. Siinä eritellään tarkemmin kiusaamismuotoja, sen seurauksia yksilön ja yhteisön kannalta, eritellään kiusaamisen selittäviä tekijöitä ja avataan erilaisia menetelmiä, miten koulukiusaamista voidaan ehkäistä. Opinnäytetyössä tarkastellaan kiusaamisilmiötä toimintaterapian näkökulmasta toiminnallisen oikeudenmukaisuuden mallin kautta sekä aiheesta tehtyjen toimintaterapiatutkimuksien avulla. Opinnäytetyössä hyödynnetään toimintaterapian prosessia ja menetelmiä kuvaavaa OTIP-mallia jäsentämään tulosten luokittelua.

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa mahdollisuuksia hyödyntää toimintaterapeuttien ammattitaitoa koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä muiden ammattilaisten rinnalla. Tavoitteena on saada kuvailevaa tietoa olisiko toimintaterapeuteilla menetelmiä koulukiusaamista ehkäisevän työn saralla muun koulun henkilöstön tukena sekä millaisia tarpeita opettajat kokevat kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kehittämisessä.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia kehittämistarpeita opettajat kokevat kiusaamisen ennaltaehkäisyn parantamiselle?
2. Kokevatko toimintaterapeutit, että toimintaterapian menetelmistä voisi olla hyötyä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja millä tavoin?

3 Koulukiusaaminen

Kaikilla lapsilla ja nuorilla on oikeus turvalliseen lähiympäristöön ilman kiusaamisen pelkoa (Halme, Hedman, Ikonen & Rajala 2018). YK on määrittänyt kiusaamattomuuden suojan osaksi ihmisoikeuksia ja se sisältyy myös Lapsen oikeuksien julistukseen (Hamarus 2008, 19). Jokaisella oppilaalla, opiskelijalla ja aikuisella on myös laissa määritelty suoja kiusaamista vastaan. Oppilaiden oikeudesta turvalliseen oppimisympäristöön on säädetty perusopetuslaissa (2013/1267, 29. §). Tämän lasten ja nuorten oikeuden turvalliseen ympäristöön ja kiusaamattomuuteen tulisi toteutua yhdenvertaisesti kaikilla (Halme 2018.)

Kiusaamisilmiötä on selitetty erilaisten teoreettisten viitekehyksien näkökulmasta, ja suurin osa tutkijoista tarkastelee kiusaamista sosiokulttuurisen tai sosioekologisten teorioiden valossa. Kiusaamisen nähdään olevan sidoksissa siihen kulttuuriin ja kontekstiin, jossa se kulloinkin ilmenee. Tällainen lähestymistapa pyrkii ymmärtämään erilaisten tekijöiden merkityksen käyttäytymiselle, jolloin kiusaamista ei selitetä ainoastaan yksilöiden ominaisuuksina, taipumuksina tai käyttäytymishäiriönä, vaan tarkastellaan sitä monimutkaisena sosiaalisena ryhmäilmiönä, johon tiedetään vaikuttavan monet eri tekijät lapsen elinympäristössä. (Harcourt, Jasperse & Green, 2014; Swearer & Espelage, 2011).

Kiusaamisen tehokkaan ennaltaehkäisyn kannalta tulee ymmärtää kiusaamisilmiötä. (Salmivalli 2010, 66; Herkama 2012, 11-12). Koulukiusaaminen on monimuotoinen ryhmäilmiö, jossa oppilaiden välisissä suhteissa ilmenee vuorovaikutuksen ongelmia (Herkama 2012, 11). Tutkimuksissa yleisimmin käytetty määritelmä kuvaa kiusaamisen toistuvana ja pitkään jatkuvana henkisenä, ruumiillisenä tai sosiaalisena väkivaltana, joka kohdistuu yhteen henkilöön (Hamarus 2008, 12). Toistuvuuden lisäksi kiusaamiselle on tyypillistä kiusaajan ja kiusatun epätasaväkisyys: kiusaaja on joillain tavalla kiusattua vahvempi. Tasavertaisten lasten tappelu ei ole kiusaamista, vaikka se olisikin toistuvaa. (Salmivalli 2010, 13-14.)

Usein kiusaaja ei ole yksi lapsi vaan kokonainen ryhmä, pahimmillaan koko koululuokka. Osa kiusatuista lapsista saattavat kiusata myös muita. (Salmivalli 2010, 13.)

Kiusaamisen osapuolina ovatkin kiusaajan ja kiusatun lisäksi sivustaseuraajat, kiusaajan apurit sekä vahvistajat, jotka kannustavat kiusaamiseen. (MLL-Kiusaaminen 2018.)

3.1 Koulukiusaamisen muodot

Tärkeintä on kiusatun subjektiivinen kokemus kiusatuksi tulemisesta, riippumatta kiusaamisen muodosta (Hamarus 2012, 23), kiusaamisen muotojen määrittelyä tarvitaan kuitenkin ilmiön ymmärtämiseksi. Koulukiusaaminen voidaan jakaa suoraan sekä epäsuoraan kiusaamiseen. Suorassa kiusaamisessa kiusaaja osoittaa tekonsa suoraan kiusatulle. Suoran kiusaamisen ilmenemismuotoja ovat fyysinen ja sanallinen satuttaminen eli esimerkiksi potkimien, lyöminen tai haukkuminen. (Hamarus 2008, 45.) Suoran kiusaamisen alle lukeutuvat myös painostaminen, pakottaminen, ja kiristäminen sekä vahingonteot (Herkama 2012, 24).

Epäsuora kiusaaminen ilmenee esimerkiksi juorujen levittämisenä, selän takana puhumisena, eristämisenä (Hamarus 2008, 45) tai syrjimällä ja kääntämällä toiset kiusattua vastaan (Salmivalli 2010, 15). Epäsuora kiusaaminen on usein vaikeammin havaittavissa kuin suora, sillä se on kiusatun vahingoittamista kiertoteitse ilman kasvokkain kohtaamista (Herkama 2012, 24).

Kiusaamista jaotellaan myös fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kiusaamiseen. Tämän jaottelun mukaan fyysinen kiusaaminen on fyysistä väkivaltaa tönimisestä hakkaamiseen. Psyykkinen kiusaaminen on sanoilla, eleillä ja ilmeillä tapahtuvaa satuttamista. Sosiaalinen kiusaaminen on puolestaan vaikuttamista negatiivisesti kiusatun vuorovaikutus- ja ystävyyssuhteisiin. (Hamarus 2008, 46.) Nykyään yleistä on sähköisten kanavien kautta kiusaaminen kuten verkkokiusaaminen. Verkkokiusaamisen yksi piirre on mahdollisuus nimettömyyteen. Koulussa tapahtuva kiusaaminen voi jatkua vapaa-ajalla verkkokiusaamisena, jolloin kiusaaminen verkossa lisää kiusaamisen jatkuvuutta ja julkisuutta. (Lämsä 2009, 65-66.)

3.2 Kiusaamiseen vaikuttavat tekijät

Kiusaaminen on moniulotteinen ilmiö, ja kysymykseen mistä kiusaaminen johtuu, ei ole yksiselitteistä vastausta. Muuttuvia tekijöitä voivat olla esimerkiksi kiusaaja, kiusattu, opettaja, koulun ilmapiiri ja yhteiskunta. Tiedetään, ettei kiusaaminen johdu koskaan vain yhdestä edellä mainituista tekijästä, mutta näiden tekijöiden tunnistaminen on osa kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä.

Tutkimusten avulla on voitu osoittaa, että tietynlaisissa koululuokissa kiusaamista esiintyy todennäköisemmin kuin toisissa. Myös koulujen ja maiden välillä on havaittu eroja ja eri kulttuureissa kiusaamiseen johtavat asiat voivat olla hyvinkin erilaisia. (Kärnä, Voeten, Poskiparta & Salmivalli 2010; Molano & Podlesky 2009).

Kiusaamiseen vaikuttavat monet ryhmätekijät. Kiusaajalla saattaa olla ns. ”rooli-dotuksia” omassa ryhmässään, jolloin hänen odotetaan toimivan jollakin tietyllä tavalla. Rooliodotusten lisäksi kiusaamiseen vaikuttavat luokan ilmapiiri, normit ja kiusaamisen vastainen toimintakulttuuri. (Salmivalli 2010, 41.)

Tekijöitä, jotka lisäävät lapsen riskiä ryhtyä kiusaamaan toisia tai joutua itse kiusatuksi on mahdollista eritellä. Tutkimuksissa on havaittu muita kiusaaville lapsille tyypillisiä piirteitä. Näitä ovat vaikeat ongelmat elämän eri alueilla, aggressiivinen persoonallisuus, vaikeus tunkea empatiaa ja esimerkiksi erilaiset keskittymisen haasteet. Kiusaavilla lapsilla on huomattu olevan haasteita sosiaalisessa kompetenssissa ja oppimisessa, negatiivisia uskomuksia muista, itsestään sekä haasteita ratkaista ongelmia ikätovereidensa kanssa. Kyseiset haasteet voivat ilmetä esimerkiksi hankaluutena tehdä kompromisseja, välttää loukkaamista ja antaa tukea toisille. (Gini 2008; O’ Brennan, Bradshaw & Sawyer 2009; Merrel, Guildner, Ross & Isava 2008; Cook, Williams, Guerra, Kim & Sadek 2010). Lapsilla, jotka sekä kiusaavat että tulevat kiusatuksi, on usein erityisesti puutteita vuorovaikutuksen ylläpitämisen, vertaisten tukemisen ja tilanteeseen sopivan vuorovaikutuskäyttäytymisen taidoissa. (Laaksonen, 2014).

On kuitenkin hyvin olennaista muistaa, että uudempien tutkimusten mukaan kiusaajat ovat usein aivan tavallisia, terveitä ja ystävällisiä lapsia, jotka käyttäytyvät yhdessä

ilkeästi yhtä ryhmän jäsentä kohtaan. He voivat osoittaa kykyä sosiaalisten tilanteiden tarkkaan lukemiseen sekä ryhmädynamiikan tulkintaan, mikä mahdollistaa monimutkaisen epäsuoran kiusaamisen kuten manipuloinnin ja kiristämisen. (Hamarus 2012, 44; Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 16.)

Kiusaamisen keskeinen motiivi on usein kiusaajan oman valta-aseman parantaminen ja vallan tavoitteleminen ryhmässä. On huomattu, että lapsilla, jotka kiusaavat toisia on halu olla esillä sekä saada ihailua. (Hamarus 2012, 45-47.) Kiusaamisen kohteeksi joutuu tästä syystä usein arka, epävarma tai ryhmässä muuten heikossa asemassa oleva lapsi (Kvarme, Helseth, Saeteren & Natvig 2010; Salmivalli 2010, 38-40), mutta kiusatuksi joutuvat myös lapset, joilla ei ole kyseisiä ominaisuuksia (Salmivalli 2010, 38-40.) Erityistä tukea tarvitsevat lapset sekä käyttävät, että kohtaavat muita lapsia enemmän erilaisia suoran kiusaamisen muotoja kuten fyysistä väkivaltaa epäsuoran kiusaamisen lisäksi. On tärkeää huomioida, että puutteet yksilöllisissä taidoissa poikkeavat toisistaan merkittävästi, eikä muita kiusaavat lapset muodosta välttämättä yhtenäistä ryhmää. Toisilta puuttuvat esimerkiksi empatiataidot ja toisilta tilannetaju ja itsesäätelykyky. (Repo 2015).

Ominaisuuksia ja piirteitä, jotka lisäävät lapsen riskiä joutua kiusatuksi on tutkimuksissa huomattu olevan esimerkiksi motorinen kömpelyys, oppimisvaikeudet, heikot sosiaaliset taidot ja kyvyt ratkaista sosiaalisia ongelmia sekä negatiiviset käsitykset itsestä. Temperamenttipiirteistä tyypillistä on vähäinen seurallisuus, arkuus ja impulsivisuus. (Kvarme ym. 2010; Cook ym. 2010; Wolke, Woods & Samara, 2009.)

On muistettava, ettei kiusatussa itsessään ole syytä. Syy kiusaamiselle tuotetaan ryhmässä ja se voidaan tuottaa sattumanvaraisesti kenelle tahansa ryhmän jäsenistä (Hamarus 2012, 44). Vaikka jotkin lapsen ominaisuudet ennustaisivat kiusatuksi joutumista, se ei tarkoita, että kiusaaminen olisi heidän syytään tai heidän vastuullaan (Salmivalli 2010, 39.)

3.3 Kiusaamisen seuraukset

Kiusaamisella on paljon erilaisia lyhyt- ja pitkäkestoisia vaikutuksia molempien kiusaajan sekä kiusatun elämässä. Kiusatuksi tuleminen on kehityksellinen riski ja on tärkeää huomioida, ettei kiusaaminen ole muusta sosiaalisesta elämästä irrallaan. (Salmivalli 2010, 25; Ttofi, Farrington & Losel 2012). Kiusaamisella voi olla vaikutuksia kiusatun toimintakykyyn monella elämän osa-alueella.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu kiusatuksi joutumisella olevan pitkäkestoisia haitallisia vaikutuksia kiusatun hyvinvointiin ja terveyteen, koulumenestykseen ja -motivaatioon, työelämässä pärjäämiseen, sosiaalisiin suhteisiin ja -taitoihin. Kiusaamisen on tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä mielenterveysongelmiin ja itsetuhoisuuteen aikuisena. (Lereya ym. 2015; Sigurdson ym. 2015.) Kiusaamisen välittömiä vaikutuksia kiusattuun on tutkittu Salmivallin (2010) mukaan verrattain paljon. Se vaikuttaa välittömästi negatiivisesti kiusatun ahdistuneisuuteen, minäkuvaan, itsetuntoon, sosiaaliseen ahdistuneisuuteen ja luottamukseen. (Salmivalli 2010, 26-30.)

Yksilöt, joita oli kiusattu raportoivat päivittäisten toimintojen kuten vapaa-ajan toimintojen, akateemisten ja tuottavien toimintojen vähentyneen. Kiusatut raportoivat myös vähentyneistä sosiaalisista suhteista. He kokivat usein tulleen ikätovereidensa hylkimiksi, kiinnostuksen puutetta, vaikeutta keskittyä sekä aikaisempien roolien ja rutiinien menettämistä. (Sigurdson ym. 2015.) Kiusaaminen voi vaikuttaa näiden lisäksi myös ruokailutottumusten muutoksiin, unirytmiiin, leikkiin ja perheen dynamiikkaan (Bullying Prevention 2013).

Kiusaamisen tiedetään vaikuttavan myös kiusatun ammatinvalintaan. Kiusattu voi tehdä valintoja opinnoissaan sen perusteella, ettei joutuisi kiusaajiensa kanssa samoille oppitunneille. Kiusaamisen myötä muovautunut identiteetti voi ohjata myös myöhemmässä elämänvaiheessa varsinaisen ammatin valinnassa. (Hamarus 2008, 79.)

Kiusaaminen jättää jälkensä usein myös kiusaajaan. Hän voi tuntea huonoa omatuntoa ja kantaa tekoaan läpi elämänsä. (Hamarus 2012, 101.) Kiusaajalla on korkeampi riski unioingelmiin, hyperaktiivisuuteen ja hermostuneisuuteen (Gini

2008). On tärkeää puuttua kiusaajan toimintaan, silloin kun kiusaamista tapahtuu, sillä ilman puuttumista hän saattaa jatkaa samalla tavalla myös myöhemmissä elämänvaiheissaan kuten perhe- ja työelämässään, sillä kiusatessaan koulussa kiusaaja oppii tietyn mallin toimia yhteisössä (Hamarus 2008, 79; Salmivalli 2010, 26-30).

Kiusaamisessa on kiusaajan ja kiusatun lisäksi aina mukana muita osallisia, joihin kiusaaminen vaikuttaa. Puuttumattomuus kiusaamiseen opettaa myös kiusaamista sivustaseuranneille, että epäoikeudenmukainen ja kunnioittamaton kohtelu on joidenkin kohdalla sallittua. Sivustaseuraajilla syyllisyyden tunne puuttumattomuudesta saattaa seurata aikuisuuteen. (Hamarus 2008,79.)

Kiusaamisella on suuri vaikutus koko siihen yhteisöön, jossa sitä tapahtuu (Hamarus 2012, 91). Kiusaaminen vaikuttaa koulussa olevaan oppilaskulttuuriin voimakkaasti. Yhteisö alkaa karttaa niitä ominaisuuksia, jotka käsitetään kiusaamisen syyksi. Näiden syiden vastakohdista tulee yhteisössä tavoiteltavia ja arvostettavia ominaisuuksia. (Hamarus 2008, 76.) Turvaton oppimisympäristö vaikuttaa koko yhteisön kouluviihtyvyyteen. Kiusaaminen luo pelkoa siihen yhteisöön, missä sitä ilmenee. Jokainen tässä yhteisössä pelkää joutuvansa itse kiusaamisen kohteeksi, jolloin oppilaiden on myös vaikeampi puuttua kiusaamiseen. Pelon ja jännityksen ilmapiirissä esimerkiksi oppiminen vaikeutuu ja luovuus vähenee. (Hamarus 2008, 76, THL -Kasvu ympäristön turvallisuus nd.)

4 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy

Kiusaamisen vastaisen työn tärkeimpänä lähtökohtana on ajatus siitä, että vastavuoroiset ihmissuhteet ja ryhmään kuuluminen ovat inhimillisen elämän perustaa, johon jokaisella lapsella on tarve sekä oikeus. On olennaista huomioida liian kapean luokittelun kiusaajiin ja kiusattuihin olevan riskialtista leimaamisen vuoksi ja keskittyttävä kokonaiskuvan käsittämiseen. Suomalaisissa kouluissa uusien opetussuunnitelmien perusteet pitävät sisällään oppilaita osallistavan toimintakulttuurin rakentamista, jonka päämääriin kiusaamisen ehkäisy voidaan

liittää. (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 23.)

Keskittymällä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn puuttumisen ohella voidaan muuttaa koulun toimintatapoja ja kulttuuria niin, että ne alkavat toimia kiusaamista vastaan eivätkä synnytä uusia kiusaamistilanteita (Hamarus 2008, 15.) Kaikkiin kiusaamistapauksiin ei voida puuttua samoin menetelmin. Kiusaaminen edellyttää myös erilaisia puuttumismalleja kuin monet muut kouluongelmat. (Salmivalli 2010, 13.) Kiusaaminen on ryhmäilmiö, jonka vähentämisessä olisi siirryttävä yksilökeskeisistä menetelmistä yhä enemmän ryhmäkeskeiseen työskentelyyn. (Salmivalli 2010, 68.)

4.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisyn lähtökohdat

Jokaisessa ryhmässä vaikuttavat erilaiset tekijät, joista syntyy ryhmän toimintakulttuuri. Toimintakulttuuriin vaikuttavat esimerkiksi fyysinen ympäristö, yhteiskunnan arvot, media, aikuisten arvot, tavat ja tottumukset. Toimintakulttuuri määrittää sen millainen käyttäytyminen ryhmässä on normien mukaista. (Perusopetuksen opetus-suunnitelma 2014, 26).

Lapsilla on paljon aikuisilta tiedostamattomia epävirallisia normeja, jotka säätelevät heidän käyttäytymistään ja voivat pitää sisällään epäasiallista kohtelua tai vastakohtaisesti toimia hyvän hengen ylläpitäjinä. Kiusaamisen ehkäisyä tukevat sellaiset koulun rakenteet ja toimintatavat, jotka pyrkivät kannustamaan ryhmän toiminnasta ja sitä ohjaavista normeista keskustelemiseen sekä lasten, henkilökunnan ja vanhempien vuoropuheluun asiasta. (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 24)

Koulun henkilöstö voi vaikuttaa ryhmän toimintakulttuuriin, vuorovaikutukseen ja oppilaiden välisiin suhteisiin esimerkiksi tukemalla myönteistä vuorovaikutusta, luomaan kontakteja eri lasten välille ja tukemalla ryhmäytymistä. Kiusaamisen ehkäisy kannalta yksin jäävien lasten huomaaminen ja auttaminen on tärkeää. (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 24.)

Tutkimuksissa on toistuvasti huomattu, että lasten itsesääätely-, empatia- ja vuorovai-
kutustaidot ovat kytköksissä kiusaamiskäyttäytymiseen. Nämä taidot ovat olennaisia
myös tasavertaisten kaverisuhteiden rakentamisessa ja niitä on mahdollista oppia ja
opettaa. (Laaksonen, 2014; Jolliffe & Farrington, 2011). Taitojen kehittyminen edel-
lyttää, että lapsi saa elää empaattisessa ympäristössä ja työ on pitkäjänteistä sekä
voimavaralähtöistä. (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toi-
sella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 24-25.)

Lasten lämpimät, turvalliset ja läheiset suhteet kouluyhteisön aikuisiin vaikuttavat
myönteisesti lasten viihtyvyyteen, oppimiseen ja ovat yhteydessä lasten sosiaaliseen
kompetenssiin ja sekä yhteistyökykyyn (Zhang & Nurmi 2012). On huomattu, että ko-
kemus opettajien oikeudenmukaisuudesta, kiinnostuneisuudesta lasten asioihin ja
rohkaisevuus mielipiteenilmaisuun ovat yhteydessä lasten valmiuteen huomioida ja
auttaa muita (Roine, Puusniekka, Luopa, Kinnunen, & Jokela 2011). Hyvät suhteet
opettajiin rohkaisevat lapsia puolustamaan kiusattua (Camodeca, Caravita & Coppola
2015) ja suhteilla on vaikutusta myös siihen, missä määrin lapset turvautuvat aikui-
sen apuun kiusaamista havaitessaan (Petrosino, Guckenburger, DeVoe & Hanson
2010).

Yhdeksi tehokkaimmaksi tavaksi vähentää kiusaamista on huomattu olevan ryhmän
sosiaalisiin normeihin ja ns. sivustaseuraajien käyttäytymiseen vaikuttamisella (Pola-
nin, Espelage & Pigott 2012; Salmivalli 2010). Kiusaamisen vastaan toimiminen koe-
taan lasten mielestä usein hankalaksi siitä huolimatta, etteivät he itse hyväksyisi sitä.
Puolustaminen vaatii empatiaa, sosiaalista statusta ja taitoa sekä itseluottamusta
(Pöyhönen 2013). Siihen, että lapsia olisi mahdollista onnistuneesti vastuuttaa kiu-
saamisen ehkäisyssä vaatisi sen, että heillä olisi riittävästi ymmärrystä siitä, miten
kiusattua lasta voi tukea ja taitoja olisi aktiivisesti harjoiteltu. Kiusaamistilanteiden
selvittely ja vastuu kuuluu aina aikuiselle, mutta lapsi voi olla aktiivinen toimija. (Kiu-
saamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhais-
kasvatuksessa 2017, 26.) Vertaisten toimintaan vaikuttavat myös koulun henkilöstön
asenteet, sillä riski kiusatuksi tulemiselle on suurempi sellaisissa ryhmissä, joissa lap-
set kokevat opettajien hyväksyvän kiusaamisen hiljaisesti (Saarento, Garandau, &
Salmivalli 2015).

4.2 Moniammatillinen yhteistyö

Moniammatillisuus kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tulee esille oppilashuollon toteutuksessa. Oppilashuollolla on läheinen rooli kiusaamistapauksissa. Laki velvoittaa kouluja laatimaan suunnitelman kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 83-85) oppilashuollon yksi tehtävä on ongelma- ja kriisitilanteiden ehkäisemiseen, havaitsemiseen ja hoitamiseen liittyvät toimet. Oppilashuoltosuunnitelman osana tulee olla suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. (POL 1267/2013, 29 §.) Oppilas- ja opiskeluhuollon palveluita ovat mm. psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut. Oppilashuoltoa toteutetaan opetustoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen moniammatillisena suunnitelmallisena yhteistyönä oppilaiden ja heidän huoltajiensa sekä tarvittaessa muiden yhteistyötahojen kanssa. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 3§.)

Moniammatillisuus on huomioitu mahdollisuutena Suomen kouluissa yleisimmin käytetyssä kiusaamisen vastaisessa toimenpideohjelmassa KiVa- koulussa (Ks. 4.2). KiVa Koulu -ohjelmaa toteuttavassa koulussa toimii vähintään kolmen opettajan tai muun ammattilaisen (rehtori, kouluterveydenhoitaja, koulukuraattori) muodostama työryhmä, KiVa-tiimi. (KiVa koulu- Opettajanopas, 2018.)

4.3 KiVa koulu

Koulukiusaamiseen liittyvää tutkimustyötä on tehty Pohjoismaissa paljon ja siihen on etsitty toimivia puuttumis- ja ehkäisemismenetelmiä. Suomessa tunnetuimpana toimenpideohjelmana pidetään opetus- ja kulttuuriministeriön tukemaa Christina Salmivallin kehittämää KiVa koulu –hanketta. Tutkimukset ovat lisänneet tietoisuutta ja ymmärrystä ilmiöstä ja KiVa koulu –hankkeesta on saatu positiivisia tuloksia. 4.-6. -luokkalaisille tehdyssä tutkimuksessa (Salmivalli 2010, 153-155) kävi ilmi KiVa koulua käyttävissä kouluissa riski tulla kiusatuksi tai kiusata muita oli pienentynyt ja kiusaamisen vastainen asenne kasvanut koko koulun tasolla.

Salmivalli (2010) luettelee kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puuttumisen lähtökohdiksi koulu-, luokka- ja yksilötason keinot sekä lapsen vanhempien toteuttamat kasvatuk-

selliset menetelmät. Erityisesti koulutason keinoissa on korostettu rehellistä ongelman tiedostamista, ilmiön luonteeseen perehtymistä ja kiusaamisen vastaiseen työhön sitoutumista sekä vuosittaisia tilannekartoituksia. Näiden lisäksi Salmivalli (2010) kannustaa kiusaamistapausten selvittelyyn ja koulun toimintamallien jatkuvaan kehittämiseen erikoistuneen työryhmän nimeämistä. Mallissa ja toimintaohjeessa tulisi ottaa kantaa siihen, kuinka koulussa toimitaan akuuteissa kiusaamistapauksissa ja yleisesti ennaltaehkäistään kiusaamista. (Salmivalli 2010, 66.)

Ryhmä- ja luokkatason ennaltaehkäisyssä Salmivalli (2010) tuo esille, ettei pelkkä hyvän ilmapiirin rakentaminen ole riittävä keino kiusaamisen vähentämiseksi. Se edellyttää sitä, että oppilaiden kanssa todella käsitellään kiusaamista. Ryhmätason puuttumisessa olennaista on saada oppilaat oivaltamaan, että jokainen on vastuussa luokan hyvinvoinnista. Oppilailla tulee olla riittävästi tietoa kiusaamisen ilmiöstä, ymmärtämään siihen liittyviä rooleja, tarkkailemaan omaa toimintaansa sekä pohtimaan uudenlaisia toimintatapoja esimerkiksi yhteisten sääntöjen luomisen avulla. Salmivalli (2010) nostaa keinoina esille julkisen keskustelun, pienryhmätyöskentelyn, eläytymis- ja roolinottoharjoitukset, pelit, itsetuotetun (kirjeet, julisteet, näytelmät) sekä valmiin materiaalin käytön. (Salmivalli 2010, 75.)

Yksilötason keinoina Salmivalli (2010) korostaa välittömän puuttumisen tärkeyttä, kokonaisvaltaisen tuen antamisen kiusatulle, keskustelemisen kaikkien kiusaamiseen osallistuneiden kanssa esimerkiksi erilaisten keskustelumenetelmien avulla sekä seurannan ja seurantakeskustelujen toteuttamisen. Olennaista on keskittyä toimivien ratkaisujen löytymiseen. Salmivallin mukaan vanhemmat voidaan ottaa tapausten selvittelyyn mukaan tarvittaessa. (2010, 91.)

Vanhempien keinoina Salmivalli näkee aktiivisuuden lapsen asioita kohtaan, osallistumisen koulun ja kodin väliseen yhteistyöhön ja toimintaa, lapsen käyttäytymiseen puuttumisen, avunannon ystävyyssuhteiden luomisessa ja kiusaamisesta keskustelemisen. (Salmivalli 2010, 96.)

5 Koulukiusaaminen toimintaterapian kontekstissa

5.1 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus ja epäoikeudenmukaisuus

Opinnäytetyön keskeiseksi taustateoriaksi valittiin kahden toimintaterapian professorin Ann Wilcockin ja Elisabeth Townsendin luoma toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria (2004). Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria toimii tässä opinnäytetyössä taustateoriana, joka ohjaa tutkijoiden ajattelua ihmisen toiminnallisesta osallistumisesta sekä sen toteutumisen esteistä. Teoria kulkee tutkijoiden ajattelun taustalla ja lisäämässä toimintaterapeutista näkökulmaa opinnäytetyöhön sekä tutkittavaan ilmiöön. Toimintaterapian näkökulmasta kiusaaminen voidaan käsittää haasteeksi toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumiselle, sillä se vaikuttaa suoraan lapsen päivittäisissä toiminnoissa sitoutumiseen ja osallistumiseen (Pereira, 2010.)

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria on luotu kuvaamaan ajattelutapaa, joka tähtää kohti toiminnallisesti oikeudenmukaisempaa maailmaa. Se tarkastelee yksilön ja ryhmien toiminnallisia tarpeita, voimavaroja, voimaantumista ja toiminnallisten oikeuksien toteutumista. (Townsend & Wilcock 2004a, 330–331.)

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden taustalla (Townsend & Wilcock 2004a, 330–331) käsitys ihmisestä toiminnallisena olentona osallistumassa aktiivisesti elämäänsä. Ihmisellä nähdään olevan halu ja tarve osallistua toimintoihin menestyäkseen ja kehittääkseen itseään. Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden mukaan olisi tärkeää tiedostaa ihmisten yksilölliset eroavaisuudet ja jokaisella tulisi olla saatavilla mahdollisuudet ja resurssit toimintaan osallistumiseen. Tämän lisäksi ihmiset ovat sosiaalisia olentoja, jotka elävät erilaisten sosiaalisten arvojen, pakotteiden, sääntöjen, kulttuurin ja oman yhteisönsä ympäröiminä ja ovat monin tavoin toisistaan riippuvaisia (Townsend & Wilcock 2004a, 244–249). Koulu on yksi merkittävimpiä sosiaalisia ympäristöjä lapsen elämässä. Koulussa vallitsevat sosiaaliset normit, arvot ja toimintakulttuuri voivat tukea tai heikentää toiminnallisten oikeudenmukaisuuden toteutumista.

Townsend ja Whiteford ovat luoneet teorian pohjalta viitekehyksen, joka sopii käytettäväksi yhteisöissä, joiden jäsenten osallistuminen arjen toimintoihin on rajoittunut. Viitekehyyksessä kolme toisiinsa liittyvää ja vaikuttavaa käsitettä muodostavat sen pääpilareit. Käsitteet ovat toiminta, asiakaslähtöinen toiminnan mahdollistaminen sekä oikeudenmukaisuus. (Townsend & Whiteford 2005, 110.)

Oikeudenmukaisuus kuvaa toiminnallisen hyvinvoinnin ja sosiaalisen inklusion ilmenemismuotoja ja tekijöitä, jotka ottavat huomioon erot yksilöissä ja konteksteissa. Toimintaterapeuttien keskeinen osaamisalue on toimintaan osallistumisessa ja sen mahdollistamisessa. Mahdollistamisen käsitteellä kuvataan erilaisia terapiamuotoja, jotka hyödyntävät osallistavia ja voimaannuttamiseen keskittyneitä lähestymistapoja (Townsend & Wilcock 2004b, 77).

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teorian mukaan toiminnallinen osallistuminen määrittää merkittävästi yksilön terveyttä, kun terveyttä määritellään mahdollisuutena elää, leikkiä ja työskennellä turvallisessa ja kannustavassa ympäristössä (Townsend & Wilcock 2004a, 257.) Kiusaamisen nähdään luovan pelkoa siihen yhteisöön, missä sitä ilmenee sekä olevan este yksilön kasvuille ja kehitykselle (Hamarus 2008, 76, THL -Kasvu ympäristön turvallisuus nd.). Turvaton oppimisympäristö voidaan siis nähdä osallistumisen ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen esteenä yksilön ja koko yhteisön terveyden näkökulmasta.

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden vastakohtana toiminnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta voi olla seurauksena toiminnallista vieraantumista (occupational alienation), deprivatiota (occupational deprivation), marginalisaatiota (occupational marginalization) ja epätasapainoa (occupational imbalance). Näissä tilanteissa ihminen ei pysty kokemaan tyydyttävää osallistumista toimintaan (Townsend & Wilcock 2004a, 252, 338.) Kiusaamisilmiötä tarkastellessa toiminnallisista epäoikeudenmukaisuuden muodoista korostuvat toiminnallinen deprivatio ja vieraantuminen.

Toiminnallinen deprivatio tarkoittaa pitkittyneitä tilaa, jossa yksilön osallistuminen itselleen merkityksellisiin toimintoihin on jostakin itsestään riippumattomista syistä rajoittunut (Townsend & Wilcock 2004b, 80; Christiansen & Townsend 2004, 278). Esteeksi voi muodostua inhimillinen tai fyysinen ympäristö (Whiteford 2004, 236-239). Tässä opinnäytetyössä käsitettä inhimillinen ympäristö kuvataan sosiaalisena

ympäristönä. Voidaan ajatella, että turvaton sosiaalinen ympäristö voi rajoittaa yksilön toimintaa ja pitkittyessään johtaa toiminnalliseen deprivatioon. Kiusaaminen voi tutkimusten mukaan vähentää osallistumista vapaa-ajan toimintoihin, akateemisiin sekä tuottaviin toimintoihin. Myös sosiaalisen osallistumisen sekä aikaisempien roolien ja rutiinien on huomattu vähentyneen. (Sigurdson ym. 2015.)

Townsendin ja Wilcockin (2004b, 80-81) mukaan ihmisellä on oikeus merkityksellisen ja rikastuttavan toiminnan kokemiseen, jonka puutteesta voi seurata toiminnallista vieraantumista. Toiminnallinen vieraantuminen on seurausta yksilön jatkuvasta osallistumisesta toimintaan, joka ei tyydytä hänen sisäisiä tarpeitaan. Puutteelliset positiiviset kokemukset voivat johtaa yksilön identiteetin vääristymiseen. Toiminnallinen vieraantuminen on vahvasti sidoksissa sosiaalisiin olosuhteisiin, ja sen tarjoamiin resursseihin ja mahdollisuuksiin. (Townsend & Wilcock 2004b, 80-81.) Voidaan ajatella, että kiusatuksi tulleella lapsella toiminnallisesta vieraantumisesta johtuva identiteetin vääristyminen voi näkyä esimerkiksi heikentyneenä itseluottamuksena ja negatiivisena käsityksenä itsestään. Toimintaan osallistumiseen voi liittyä pelkoa epäonnistumisesta tai kokemusta ulkopuolisuudesta.

5.2 OTIP -malli

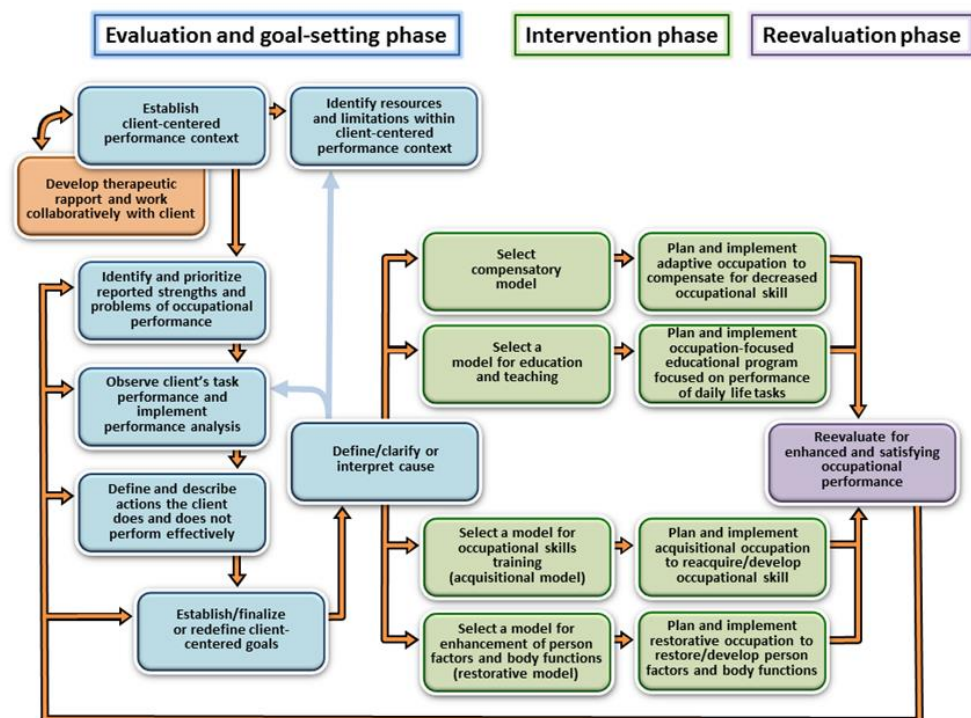
Opinnäytetyöhön kerätyn aineiston sisällönanalyysin teoreettisten käsitteiden lähtökohtana on Fisherin (2009) Occupational Therapy Intervention Process Model (OTIP-malli), joka on toimintakeskeinen ja asiakaslähtöinen toimintaterapian prosessimalli. OTIP -malli toimii opinnäytetyössä täydentämässä toiminnallisen oikeudenmukaisuuden mallin ajattelutapaa. OTIP -malli auttaa jäsentämään haastatteluaineistosta nousseita kiusaamisen ennaltaehkäisyssä mahdollisesti hyödynnettäviä menetelmiä. Sekä OTIP -mallin, että toiminnallisen oikeudenmukaisuuden viitekehyksen pääajatuksia ovat muuan muassa asiakaslähtöinen toiminnan mahdollistaminen sekä toimintakeskeisyys.

OTIP -mallissa ihminen nähdään yksilönä, jolla on tahto sitoutua hänelle merkitykselliseen ja tarkoituksenmukaiseen toimintaan. (Fisher 2009, 1-3.) OTIP -malli ohjaa toimintaterapeutteja lähestymään asiakasta Top – down -näkökulman mukaan. Top – Down näkökulman mukaisessa lähestymistavassa toimintaterapiaprosessi aloitetaan

asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisesta hahmottamisesta ja tarkennetaan vähitellen yksityiskohtaisempiin osiin. On myös tärkeä määrittellä ne tekijät, jotka rajoittavat toiminnallista osallistumista. (Fisher 2009, 6-17.)

OTIP -mallin interventiomallit

OTIP -mallin mukaan toimintaterapiaprosessin vaiheet jaotellaan 1) Arvioinnin ja tavoitteen asettamisen vaiheeseen 2) Interventiovaiheeseen 3) Uudelleenarvioinnin vaiheeseen. (Ks. kuvio 1.) (Fisher 2009, 1-19.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään selvittämään toimintaterapeuttien menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn eli pääpaino on interventiovaiheen malleissa. Arvioinnin ja tavoitteen asettamisen vaiheen jälkeen valitaan yksi tai useampi interventiomalli, jota hyödynnetään tavoitteen mukaisessa toimintaan perustuvan intervention suunnittelussa ja toteutuksessa. (Fisher 2009, 16–18).

Schematic representation of the occupational therapy intervention process. Adapted from: Fisher, A. G. (2009). Occupational Therapy Intervention Process Model: A model for planning and implementing top-down, client-centered, and occupation-based interventions. Ft. Collins, CO: Three Star Press.

Kuvio 1. Toimintaterapiaprosessi Anne G. Fisherin OTIP-mallin mukaan (Fisher 2009, 16).

OTIP -mallissa käytettävät interventiot on jaettu neljään eri malliin. Valittu malli määrittää, mihin toimintaterapiainterventio keskittyy. (Fisher 2009, 16–18.) Fisher (2009) luokittelee interventiomallit seuraavasti: kompensatiomalli (compensatory model), koulutus- ja opetusmalli (model for education and teaching), toimintataitojen harjoittelun malli (model for occupational skills training/acquisitional model) ja yksilötekijöiden ja kehon toimintojen vahvistamisen malli (model for enhancement of person factors and body functions/restorative model).

Kompensaatiomalli

Kompensaatiomallissa (compensatory model) muokataan toimintaa, fyysistä tai sosiaalista ympäristöä, toiminnan suorittamisen tapoja tai hyödynnetään erilaisia apuvälineitä. Tarkoituksena on mahdollistaa toiminta jonkun kompensatiivisen eli mukautuvan menetelmän avulla. (Fisher 2009, 18, 37.)

Koulutus- ja opetusmalli

Koulutus- ja opetusmallissa (Model for education and teaching) toimintaterapeutti suunnittelee ja toteuttaa ryhmille suunnattua koulutusohjelmaa. Koulutus voi toteutua esimerkiksi seminaari-, luento- tai työpajamuotoisena. Pääpaino koulutuksissa on keskustelulla päivittäisestä elämästä ja siihen liittyvistä toiminnoista. (Fisher 2009, 19.)

Toimintataitojen harjoittelun malli

Toimintataitojen harjoittelun mallissa (model for occupational skills training/acquisitional model) keskitytään toimintaan, jonka avulla pyritään hankkimaan tai kehittämään toiminnallisia taitoja. Tarkoituksena on ennalleen palauttaa, kehittää tai ylläpitää toimintataitoja sekä parantaa asiakkaan suoriutumista päivittäisestä toiminnasta. (Fisher 2009, 18, 34.)

Yksilötekijöiden ja kehon toimintojen vahvistamisen malli

Yksilötekijöiden ja kehon toimintojen vahvistamisen mallissa (restorative model) ylläpidetään, kehitetään, vahvistetaan, ehkäistään tai parannetaan yksilötekijöitä tai kehon toimintoja, jotka vaikuttavat toimintaan. Kehon toimintoja voidaan tarkastella yksilön valmiuksien kuten kognitiivisten, psyykkisten ja sensomotoristen valmiuksien

kautta. Yksilötekijöitä ovat esimerkiksi tottumukset, tavat ja arvot. (Fisher 2009, 19,33.)

6 Toimintaterapeutti kiusaamisen ennaltaehkäisyssä

Suomessa lasten toimintaterapia tapahtuu pääasiallisesti terapia- ja vastaanottotiiloissa, mutta arviointeja tehdään koulun luonnollisessa ympäristössä. Toimintaterapiasta kouluissa on tehty Suomessa useita opinnäytetöitä, joissa on tarkasteltu esimerkiksi koulua toimintaterapian ympäristönä (Forssen & Lalli 2014), erityisopettajan tai opettajan ja toimintaterapeutin välistä yhteistyötä (Kaikkonen 2013; Salmi 2016) ja toimintaterapian keinoja lapsen kouluympäristössä toimimisen tueksi (De Meulder & Sihvonen 2013; Himberg & Salonen 2011; Pussila & Kaukinen 2018), mutta koulukiusaamisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta ei ole toimintaterapian opinnäytetöitä tai tutkimusta.

Amerikassa kouluissa toteutettavalla toimintaterapialla on pitkä historia. The American Occupational Therapy Association (AOTA) mukaan Amerikassa toimintaterapeutin rooleihin koulussa kuuluu oleellisesti kiusaamisen ehkäisy, positiivisen vuorovaikutuksen edistäminen ja interventiot kiusaamiseen puuttumiseksi. AOTA on julkaissut toimintaterapeuttien työn tueksi tarkoitetun Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja ystävyyssuhteiden tukeminen -tietolomakkeen (Bullying Prevention 2013), joka on osa lasten ja nuorten mielenterveyden tukemiseen kouluissa tähtäävää tietolomakesarjaa ”School Mental Health Toolkit:ia”. Keinoina listataan esimerkiksi opettajien ja vanhempien ohjaus, positiivisen käyttäytymisen tukemisen mallin (PBS) hyödyntämistä, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettelua (SEL) sekä ystävyyssaitojen harjoittelua yksin tai ryhmässä. (Bullying Prevention 2013.)

Amerikkalaisessa systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa koottiin kirjallisuutta toimintaterapian interventioista ja vaikuttavuudesta lasten ja nuorten mielenterveyden edistämiseen ja mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyyn. Tutkimuksessa löydettiin vahvaa näyttöä toimintaterapeuttien käyttämien toimintalähtöisten interventioiden hyödyistä monella alueella mukaan lukien toimenpideohjelmat, jotka keskittyivät sosiaaliseen ja emotionaaliseen oppimiseen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn kouluissa. Tutkimuksen mukaan kouluissa työskentelevien toimintaterapeuttien tulisi ottaa

huomioon sosiaaliset taidot, sillä näyttö toimintälähtöisten sosiaalisten taitojen harjoitteluinterventioista on sosiaalisen käyttäytymisen kehittämisessä ja haastavan käyttäytymisen vähenemisessä on vahvaa. Vahvaa näyttöä saatiin myös siitä, että sosiaalisten ja arjen taitojen harjoittelu on tehokasta erityisesti lapsille, joilla oli kehityksellisiä viivästyksiä tai oppimisenvaikeuksia ja jotka käyttäytyivät aggressiivisesti tai olivat tulleet torjutuksi. (Arbesman, Bazyk & Nochajski 2013.)

Australiassa toimintaterapeutit ovat aloittaneet tutkimaan innovatiivisia koulu- ja yhteisölähtöisiä lähestymistapoja kiusaamiseen hyvinvoinnin edistämisen sekä perusterveydenhuollon tasoilla. Pereiran (2010) mukaan ammattina, joka tähtää osallisuuden mahdollistamiseen toiminnan kautta, toimintaterapia voisi olla merkittävässä roolissa kiusaamisen vastaisessa työssä. Toimintaterapeutti voisi tuoda koulu-yhteisöön voimaantumiseen perustuvia interventioita kiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä terveyden edistämistä tukevia aktiviteetteja. Pereiran (2010) mukaan tällaisia interventioita voisivat olla vertaismentoroinnin ja roolimallinnuksen mahdollisuuksien etsiminen vähentämään syyllisen ja uhrin stigmaa sekä yksilöllisten, merkityksellisten ja palkitsevien tavoitteiden täyttymisen esteiden esille nostaminen koulu- ja yhteisölähtöisissä ohjelmissa. Toimintaterapeutti voisi myös ehkäistä kiusaamista parantamalla keskittymistä luokkahuoneessa ja soveltamalla taitoja oppimiseen sekä sosiaaliseen osallistumiseen ja lisätä yleistä tietämystä terveyden edistämisen kampanjoiden avulla. (Pereira, 2010.)

Iso-Britanniassa on myös alettu kiinnittämään huomiota toimintaterapian mahdollisuuksiin olla mukana kiusaamiseen liittyvissä interventioissa. D'Elia ja Brooks (2017) mukaan toimintaterapian nykyistä ja potentiaalista roolia ei ole tiedossa ja heidän vuonna 2017 tekemänsä kyselytutkimuksen avulla selvitettiin Iso-Britannian koulussa työskentelevien toimintaterapeuttien näkemyksiä kiusaamisesta. Tutkimuksen mukaan koulussa työskentelevät toimintaterapeutit olisivat ihanteellisia vaikuttamaan ja käsittelemään kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja siihen puuttumista toimintakeskeisen käytännön kautta. Suurin osa tutkimukseen vastanneista toimintaterapeuteista ei tämän hetkessä työssään käsitellyt kiusaamista, mutta yli puolet vastanneista (64,3%) oli sitä mieltä, että toimintaterapeutti voisi olla mukana lapsuusaikana kiusaamisen ehkäisyssä ja siihen puuttumisessa. Vastaajat, jotka tunnustivat toi-

mintaterapeutin roolin kiusaamisessa, olivat sitä mieltä, että toimintaterapiainterventiot voisivat käsitellä toiminnallisen suoriutumisen esteitä (100%), sosiaalisia taitoja (94,4%) ja ympäristön vaikutuksia (77,8%). (D`Elia & Brooks 2017.)

7 Tutkimuksen toteutus

7.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen menetelmin. Kvalitatiivinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus, jossa keskitytään todellisen elämän tutkimiseen kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään löytämään tosiasioita tai paljastamaan uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä ja tuomaan kohderyhmän näkökulmia esille. Tutkimus sopii tutkimusalueeseen, joista ei vielä tiedetä, sekä olemassa olevaan tutkimusalueeseen, josta halutaan saada uusia näkökulmia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160-166.) Opinnäytetyön aiheesta ei ole paljon tutkimustietoa ja opinnäytetyön avulla haluttiin tuoda esiin uusia näkökulmia, joten laadullisen tutkimuksen ajateltiin menetelmäsuuntauksena sopivan tutkimuksen toteuttamiseen. Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin, vaan sen sijaan kuvaamaan jotain tapahtumaa tai ilmiötä, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekästä tulkin-
taa jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98).

7.2 Aineistonkeruu teemahaastattelulla

Tässä tutkimuksessa tarkoituksena on selvittää alakoulussa työskennelleiden toimintaterapeuttien ja opettajien näkemyksiä toimintaterapian mahdollisuuksista olla mukana kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä osana muuta kouluhenkilökuntaa. Kun toiveena on selvittää ihmisten mielipiteitä tai ajatuksia, on järkevää kysyä heiltä itseltään suoraan (Eskola & Suoranta 2014, 86; Hirsjärvi ym. 2009, 204-212), joten haastattelu nähtiin sopivaksi aineistonkeruumenetelmäksi tähän tutkimukseen. Haastattelun vahvuutena voidaan pitää sen joustavuutta. Haastattelun aikana on mahdollista

toistaa esitetty kysymys, tarkentaa, mitä kysymyksellä tarkoitetaan, oikaista väärinkäsityksiä ja keskustella. Näiden lisäksi haastattelun avulla voidaan saada laajasti tietoa halutusta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73, 85-86).

Haastattelumenetelmäksi tähän opinnäytetyöhön valittiin teemahaastattelu, joka on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Menetelmälle on tyypillistä, että haastattelun kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuu, mutta teema-alueet eli aihepiirit ovat tiedossa ja näiden mukaan edetään haastattelussa. (Hirsijärvi ym. 2009, 208). Teema-alueet edustavat aiheen teoriasta ja tutkimustiedosta nousevia teoreettisia käsitteitä, joita tarkennetaan haastattelutilanteessa kysymyksillä. Tutkijan lisäksi myös tutkittava voi toimia tarkentajana, jolloin tutkittavan ilmiön moninaisuus paljastuu mahdollisimman hyvin. Tämä mahdollistuu myös teema-alueiden riittävällä väljyydellä. (Hirsijärvi & Hurme 2009, 65-67.)

Kvalitatiivisen tutkimussuuntauksen ja teemahaastattelun valintaan vaikutti myös opinnäytetyön tekijöiden käsitys ihmisestä ainutkertaisena yksilönä, jonka kokemukset ja ajatukset ovat tärkeitä. Teemahaastattelu menetelmänä tuo tutkittavan äänen kuuluviin sekä ymmärtää sen, että ihmisten asioille antamat merkitykset ovat tärkeitä, samoin kun sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Hirsijärvi & Hurme 2009, 48). Haastattelun runko lähetettiin etukäteen tähän tutkimukseen osallistuville toimintaterapeuteille ja opettajille. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan haastattelurungon lähettäminen haastateltaville etukäteen on suositeltavaa, koska haastatteluissa on tärkeintä saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta.

Aineistonkeruumenetelmänä haastattelun heikkouksina voidaan pitää sen kalleutta ja ajanvievyyttä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86). Haastatteluissa on otettava huomioon myös tosiseikka, etteivät haastateltavat kerro asioista niin kuin ne todella ovat, vaan saattavat antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (Hirsijärvi & Hurme 2009, 35)

7.3 Haastateltavien valinta

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on henkilökohtaista kokemusta aiheesta. Nämä huomioon ottaen tutkittavien valinnan tulee olla harkittua ja sopia tarkoitukseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Opinnäytetyön tutkimukseen

osallistui alakoulussa työskennelleitä toimintaterapeutteja sekä opettajia. Toimintaterapeuteilla ajateltiin olevan käsityksiä toimintaterapian ammatillisista valmiuksista sekä näkemyksiä tulevaisuuden työnkuvasta kouluissa. Opettajilla nähtiin olevan käsitys nykyisistä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tähtäävistä käytänteistä ja mahdollisia kehittämistarpeita.

Opinnäytetyöhön haastateltiin neljää toimintaterapeuttia ja neljää opettajaa. Kaikki tutkimukseen haastatellut toimintaterapeutit saatiin sosiaalisen median kautta. Haastateltavat opettajat pyydettiin osallistumaan tutkimukseen satunnaisesti valituista kouluista sähköpostilla.

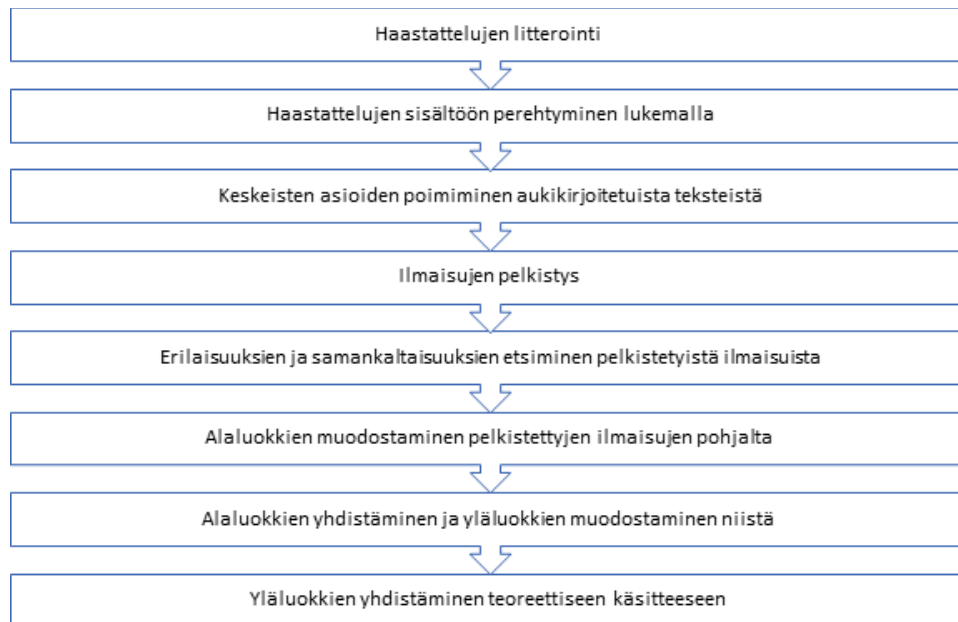
Haastateltavat opettajat pyrittiin saamaan laajalta alueelta alue-erojen vähentämiseksi, sillä kiusaamisen yleisyyden sekä sen vastaisten toimintatapojen ja käsitysten vaihtelevuus on suurta alueittain sekä alueiden sisällä. Laajalta alueelta haastateltavien keräämisellä pyrittiin vähentämään alueen vaikutusta tuloksiin. Haastateltavien toimintaterapeuttien valinnassa kriteerinä oli kokemus lasten kanssa työskentelystä kouluympäristössä. Toimintaterapeuttien työkokemukset vaihtelivat 3-20 -vuoden ja opettajien 1-25 -vuoden välillä.

Pyynnössä tutkimukseen osallistumisesta kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja tavoite. Laajempi tutkimustiedote ja suostumuslomake (liite 1.) esiteltiin haastatteluiden alussa. Suostumuslomakkeita allekirjoitettiin kunkin osallistujan kanssa niin, että osallistujalle ja tutkimuksen tekijöille jäi omat lomakkeet.

7.4 Teoriaohjaava aineistonanalyysi

Tutkimuksen haastattelut äänitettiin ja litteroitiin luotettavuuden parantamiseksi. Haastatteluista saatua aineistoa oli litteroinnin jälkeen 67 sivua. Saatua aineisto analysoitiin käyttäen teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä kuvion 2 mukaisesti. Sisällönanalyysissä on mahdollista erottaa tutkimusaineiston samanlaisuutta ja erilaisuutta sekä luoda yhtenäistä ja selkeää informaatiota (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Saadun aineiston sisällönanalyysin metodina toimi teoriaohjaava analyysi, jossa teoria toimii apuna analyysin etenemisessä kytkentöjen avulla. Aineiston luokat tulevat aineisto-

lähtöisesti ja ne yhdistetään teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96, 117). Tässä opinnäytetyössä aineistosta nousevat luokat yhdistettiin OTIP- mallin interventiomallien (Fisher 2009) käsitteisiin.

Kuvio 2. Opinnäytetyön sisällönanalyysin eteneminen mukaillen sisällönanalyysin etenemistä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

8 Tulokset

8.1 Tulokset OTIP -mallin interventiomallien mukaisesti

Tutkimustuloksissa tulevat esille aineiston analysoinnin kautta saadut vastaukset tutkimuskysymyksiin. Tulokset on jaoteltu tutkimuskysymyksiä ajatellen painottamaan kehitystarpeita ja toimintaterapian mahdollisuuksia kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Haastateltavilta kartoitettiin taustatiedoksi esimerkiksi käsityksiä kiusaamisilmiöstä sekä nykyisistä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tähtäävistä käytänteistä. Tulosten koamisessa on hyödynnetty soveltaen OTIP -mallista (Fisher 2009) nousevia interventiomallien käsitteitä.

Taulukko 1. Esimerkki tulosten luokittelusta ja yhdistämisestä OTIP –mallin interventiomallien käsitteisiin

Toimintaterapeutit:				
Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Teoreettinen käsite
”Ja sitte ihan toimintaterapian keinoista puhtaasti sieltä ni et ollaan ryhmässä ja opetellaan yhdessä päättämään ja valitsemaan tekemistä.”	Ryhmässä tehtävien päätösten ja valintojen opetteleminen	Ryhmätyötaitojen harjoittelu	Sosiaaliset taidot	Toimintataitojen harjoittelun malli
”Tehdään joku pisterata tai se, että miten otetaan ne lapset aamulla vastaan. Et jos sul on levoton luokka, niin pistetään sinne jotain musiikkia soi-maan...”	Ympäristön muokkaaminen lasten levottomuuden vähentämiseksi	Fyysisen ympäristön muokkaaminen	Ympäristön muokkaus	Kompensaatiomalli
Opettajat:				
Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Teoreettinen käsite
”Et olis apua sosiaaliin taitoihin. Sille porukalle, joka nimenomaan sitä tarvii. Mun mielestä ehkä nimenomaan sen ois hyvä alkaa eskari, yks ja kaks. Sillai mahdollisimman alusta...”	Sosiaalisten taitojen harjoittelu ryhmässä mahdollisimman varhain kohdenne-tusti sitä tarvitseville lapsille	Ryhmässä sosiaalisten taitojen harjoittelu	Sosiaaliset taidot	Toimintataitojen harjoittelun malli
”Sellane niiku yleinen viihtyvyys. Toimintaterapeutti vois olla mukana suunnittelemassa vaikka luokan, miten pulpetit laitetaan ja näin ees päin. – –Luokkaan tulis joku kiva lukunurkka tai mitä tahansa se sit onkaan, mikä lisää sen luokan viihtyvyyttä”	Yleisen viihtyvyyden parantaminen esimerkiksi istumajärjestyksen, pulpettien sijoittelun ja lukunurkan avulla	Fyysisen ympäristön muokkaaminen	Ympäristön muokkaus	Kompensaatiomalli

8.1.1 Toimintataitojen harjoittelun malli

Toimintataitojen harjoittelun mallin alle on luokiteltu OTIP –mallin mukaan ne haastatteluista nousseet kiusaamisen ennaltaehkäisyn mahdollisuudet, joissa keskitytään toimintaan, jonka avulla pyritään hankkimaan tai kehittämään toiminnallisia taitoja.

”Sosiaalisten taitojen kartuttaminen ja tällaiset kaverikerhot ja tämmöset olis tosi hyvät ja niihin varmasti toimintaterapeutilla olis tosi paljon annettavaa. Ja ei pelkästään se yksilökohtainen työskentely yhden oppilaan kaa vaan helposti pystys pitää ryhmiä ja kokoamaan oppilaita ketkä tarvii tukea.” -toimintaterapeutti

Haastattelujen perusteella tiettyjen taitojen harjoittelun arveltiin ennaltaehkäisevän osaltaan kiusaamista. Kaikki toimintaterapeutit mainitsivat sosiaalisten taitojen harjoittelun toimintaterapian mahdollisuutena koulukiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta. Haastateltujen toimintaterapeuttien käsitykset yhtenivät siinä, että sosiaalisten taitojen harjoittelusta hyötyisivät kohdennetusti lapset, joilla on haasteita kaveri- ja vuorovaikutustaidoissa. Ryhmämuotoisen työskentelyn näiden taitojen harjoittelussa nimesivät kaikki haastatellut toimintaterapeutit. Kaksi toimintaterapeuttia piti jo nykyisessä työssään kaveritaitoryhmiä. Kaksi toimintaterapeuttia koki, että opettaja voisi ohjata ryhmiin näiden taitojen vahvistamista tarvitsevia lapsia. Kolme haastatelluista toimintaterapeutista nimesi ryhmässä tapahtuvan sosiaalisten taitojen harjoittelun lisäksi yksilön kanssa työskentelyn näiden taitojen parantamiseksi. Kerhomuotoisena sosiaalisten taitojen ryhmän toteuttaminen nousi puolelta toimintaterapeuteista. Kahdelta haastatelluista toimintaterapeuteista nousi esiin hyvien sosiaalisten taitojen yhteys leikkiin osallistumiseen. Kaikki haastatellut toimintaterapeutit kokivat, että ryhmässä toteutettu sosiaalisten taitojen harjoittelu parantaisi lasten ryhmätyöskentelytaitoja ja näin ollen vaikuttaisi myönteisesti luokan ilmapiiriin.

”Sitten jotain kerhotyypistä toimintaa ja ne vois olla sit sellasia, johon opettajat vois ohjata niitä lapsia, jotka hyötys sitten siitä yhdessä olemisen harjoittelemisesta, yhteistoiminnallisesta harjoittamisesta. Yhteistoimintataitojen harjoittelu on ehdottomasti tärkeä ennaltaehkäisyssä.” -toimintaterapeutti

”Kun lukukausi alkaa niin yhdessä jonku työparin kanssa, silloin tehdäs niitä ryhmäytymiseen liittyviä harjoituksia ja yritettäs saada sitä ryhmän tilannetta paremmaksi tai vaikei siellä mitään ongelmaa olis niin ne olis ihan ehdottomasti niitä kohtia ” -toimintaterapeutti

Menetelminä sosiaalisten taitojen harjoitteluun tuli esiin mm. kaveritaitokorttien käyttäminen, erilaisten pelien pelaamisen, toiminnallisten ratojen yhdessä rakentaminen, luovien menetelmien kuten maalaamisen ja muovailemisen käyttö sekä ryhmän kanssa yhteisten päätösten tekemisen opettelu. Haastatellut toimintaterapeutit toivat esille asiakaslähtöisyyden menetelmien valinnassa.

”Ja sitte ihan toimintaterapian keinoista puhtaasti sieltä ni et ollaan ryhmässä ja opetellaan yhdessä päättämään ja valitsemaan tekemistä.” -toimintaterapeutti

”Harjottelussa toimis esim. kaveritaitokorttien käyttäminen” -toimintaterapeutti

Haastatelluista opettajista kolme nosti esille, että kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä voitaisiin kehittää lisäämällä kouluihin sosiaalisten taitojen harjoitteluun täävää toimintaa. Kyseiset opettajat olivat sitä mieltä, että sosiaalisten taitojen harjoittelua olisi hyvä kohdentaa mahdollisimman varhain erityisesti niille lapsille, jotka tarvitsevat tukea näiden taitojen oppimisessa. Kyseiset opettajat toivat esille, että sosiaalisten taitojen harjoittelua voitaisiin toteuttaa ryhmämuotoisesti. Yksi opettajista ei kokenut tarpeelliseksi kohdennettua sosiaalisten taitojen harjoittelua, vaan koki normaalin kouluarjen ja opettajien tarjoamat mahdollisuudet riittäviksi.

”Et olis apua sosiaaliin taitoihin. Sille porukalle, joka nimenomaan sitä tarvii. Mun mielestä ehkä nimenomaan sen ois hyvä alkaa eskari, yks ja kaks. Sillai mahollisimman alusta, koska sitte se et, siinä on se riski ku sulla on huonot sosiaaliset taidot ja sitte sä et oikee osaa olla, niin mitä ylemmille luokille sä meet niin sitä enemmän sua ruvetaan lykkään siitä porukasta pois ja kiusaan” -opettaja

”Koululla vois olla joku sellanen joka pyöris ja sinne vois välillä laittaa, ettei sen tarvis välttämättä olla mikään pitkäkestoinen. Et olis apua sosiaaliin taitoihin” -opettaja

Tunnetaitojen harjoittelu nousi esiin toimintaterapian kiusaamisen ennaltaehkäisyn mahdollisuutena kaikilta haastatelluilta toimintaterapeuteilta. OTIP -mallissa tunnetaidot käsitettä ei ole erillisenä vaan tunnetaidot tulevat esiin osittain sosiaalisten taitojen kautta. Tulosten luokittelussa on kuitenkin käytetty käsitettä tunnetaidot selkeyttämään toimintaterapeuttien erittelemiä menetelmiä. Puolet toimintaterapeuteista nosti esiin yksilötyöskentelyn ja puolet sekä yksilö- että ryhmätyöskentelyn tunnetaitojen harjoittelussa.

”Kaikki luovat menetelmät. Niin mä uskon, et niiden kautta niitä tunteita voi tulla esille, sellasiiki mistä lapsi ei ehkä lähtis puhumaan ollenkaan. Sit on erilaiset kuvamateriaalit, on tunnekortteja....” -toimintaterapeutti

”Erilaiset projektit tai just niiku tämmönen kaveri- ja tunnetaitoryhmä, sehän on sitä” -toimintaterapeutti

”Keinoja, et ei niiku kuohahda heti, ei tuu se reaktio ennen ku ehtii ajatella, yksilötason juttuja, jotka on tärkeitä. Ja ettei ne tunnetaidot olis erillisiä juttuja vaan niveltys koulun arkeen” -toimintaterapeutti

Esimerkkeinä tunnetaitojen harjoittelun menetelmiksi toimintaterapeuteilta nousi esiin erilaisten kuvamateriaalien käyttö kuten tunnekortit, kollaasit, oman esimerkin hyödyntäminen, pelit sekä netistä löytyvän tunneharjoittelumateriaalin käyttäminen sovellettuna yksilölle tai ryhmälle.

8.1.2 Yksilötekijöiden ja kehon toimintojen vahvistamisen malli

Yksilötekijöiden ja kehon toimintojen vahvistamisen mallin alle on analysoinnin jälkeen luokiteltu ne vastaukset, joissa ilmenee kehon toimintojen kuten yksilön kognitiivisten, psyykkisten ja sensomotoristen valmiuksien vahvistaminen tai yksilötekijöihin kuten tottumuksiin, tapoihin ja arvoihin liittyvät menetelmät kiusaamisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta.

Kolme haastatelluista toimintaterapeuteista nosti esiin yksilötason valmiuksien harjoittelemisesta itsetunnon parantamiseen tähtäävän toiminnan. Kaikki kolme toimintaterapeuttia mainitsivat keinoksi tukea lasta omien ja muiden vahvuuksien ja tunteiden tunnistamisessa ja pitivät tärkeänä lapsen kohtaamista yksilönä. Kaksi näistä toimintaterapeuteista mainitsi myös onnistumisen kokemusten mahdollistamisen ja korostivat kehumisen tärkeyttä muustakin kuin varsinaisesta lopputuloksesta.

”Hyvän ja positiivisen löytäminen niin itsestä ku kavereista ku koko luokkayhteisöstä”-toimintaterapeutti

Yksi toimintaterapeuteista nosti esille keskittymisen ja tarkkaavaisuuden harjoittelun yksilötyöskentelynä ja koki, että tämä vaikuttaa moniulotteisesti lapsen sosiaalisiin suhteisiin.

”Toiminnanohjaus on yks semmonen ja keskittyminen. Munki oppilailla paljon, et se on niiku isoin haaste mitä on ja sitte niiku kun sä et pysty niiku keskittymään ja kun sä et pysty ohjaamaan sun omaa toimintaa nii sun on myös hyvin vaikee liittyä leikkiin tai ne leikit on tosi hurjia mikä voidaan sit kokee kiusaamiseksi tai jotenki ikäväks toiminnaks. Et se voi vaikuttaa oikeesti siihenki tosi paljon. Et semmonen on myös et mitä mä näkisin myös et vois harjotella yksilönä sitte. Niiku sitä keskittymistä ja toiminnanohjausta.” -opettaja

”Näkisin, että lasten olisi hyvä harjoitella enemmän keskittymistä, pettymyksen sietokykyä” -opettaja

Kahdelta haastatellulta opettajalta nousi esiin lasten puutteelliset valmiudet keskittymisessä ja toiminnanohjauksessa. Kyseiset opettajat nostivat esiin keskittymisen ja toiminnanohjauksen haasteiden lisäävän lasten riskiä tulla kiusatuksi sekä kiusata. Heidän mielestään näitä valmiuksia olisi aiheellista harjoitella enemmän, mutta yksilötyöskentelylle ei nähty olevan riittävästi aikaa.

8.1.3 Kompensaatiomalli

Tässä kappaleessa on sovellettu OTIP –mallin kompensaatiomallia ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Kompensaatiomallin alle on luokiteltu ne haastatelluista nousseet mahdollisuudet, joissa keskitytään muokkaamaan toimintaa, toimintatapoja, fyysistä tai sosiaalista ympäristöä. Pääpaino on sosiaalisen ja fyysisen ympäristön muokkauksessa kiusaamista ennaltaehkäiseväksi sekä toimintaan osallistumisen mahdollistamisessa toiminnan ja toimintatapojen muutoksen avulla eikä vähentyneiden toiminnallisten taitojen kompensoinnissa näiden menetelmien avulla.

”Nii sitte kun jos en pysty siihen osallistumaan tai niiku näi nii se et miten sitä vois muokata ja toiminnan kautta pikkusen muokata mut se sama asia et se osallistuminen ois mahdollista. Ympäristön muuttaminen ja tekemisen muuttaminen” -toimintaterapeutti

”Ryhmähengen luominen ja ryhmäprosessin läpikäyminen jonku toisen ammattilaisen kanssa, et kaikkee tällasta et seki jo niiku ennaltaehkäsee sitä kiusaamista et on vahva luokkahenki.” -opettaja

Kolme haastateltua toimintaterapeuttia koki toiminnan muokkaamisen ja porrastamisen osallistumista tukevaksi ennaltaehkäisevän kiusaamista. Haastatellut opettajat eivät tuoneet esille toiminnan muokkaamiseen ja porrastamiseen liittyviä teki-
jöitä.

Kaikki toimintaterapeutit toivat esille ryhmäytymiseen liittyvien toimintatapojen kehittämisen menetelmänä luokan sosiaalisen ympäristön muokkaamiseen turvallisiksi, yhteisöllisiksi ja sallivaksi. Ryhmäyttämisen prosessin kehittämisestä puhuttaessa kaksi toimintaterapeuttia tarkensi sen käsittämään toimintatapojen muuttamista niin, että aikuiset tukisivat aktiivisesti luokan ryhmäytymistä ja toimivaa ryhmädynamiikkaa. Hyvin ryhmäytynyt luokka nähtiin kiusaamista ennaltaehkäisevänä asiana. Kaksi haastateltua toimintaterapeuttia nosti esiin moniammatillisen työskentelyn ryhmäyttämisen prosessissa.

Kolme opettajista toi esille ryhmäyttämisen prosessiin liittyviä resurssien puutteita. Kaksi opettajista oli sitä mieltä, että heidän koulutukseensa ei sisällynyt riittävästi ryhmäytymiseen ja ryhmän dynamiikkaan liittyviä opintoja. Kolme opettajista nosti

esiin moniammatillisen työskentelyn lisäämisen tarpeen ryhmäytymisprosessin toteuttamisen tueksi. Kaksi opettajista toi esille ajan puutteen haasteena luokan onnistuneelle ryhmäyttämisen prosessin toteuttamiselle. Yksi opettajista koki resurssien olevan riittävät, eikä nähnyt tarvetta nykyisten ryhmäyttämiseen liittyvien käytäntöjen muuttamiselle.

”Tehdään joku pisterata tai se, että miten otetaan ne lapset aamulla vastaan. Et jos sul on levoton luokka, niin pistetään sinne jotain musiikkia soimaan. Et hyödynnetään näitä tällasia elementtejä, mitä toimintaterapiassa käytetään. Luodaan myös sitä intoo siihen et tänne on kiva tulla.” -toimintaterapeutti

”Mitä USA:ssa jo paljon käytetäänki, että sinne on tuotu paljo niitä hyppyratoja ja tempuratoja käytäville ja tän tyyppisiä asioita energian purkuun” -toimintaterapeutti

”Toimintaterapeutin tilat itessään olis ennaltaehkäisevä asia kiusaamiselle. Sel-lane rauhantyyssija, olis joku aikuinen, jonka luokse lapsi vois vaan mennä olemaan ilman ympäriltä tulevia vaatimuksia. Kovis lapsiki vois olla pieni ja herkkä ja arka” -toimintaterapeutti

Haastelluista toimintaterapeuteista kaksi mainitsi fyysisen ympäristön muokkaamisen mahdollisuutena vaikuttaa vähentävästi kiusaamiseen. Toinen toimintaterapeuteista näki, että toiminnallisten aktiviteettien lisäämisellä voisi olla positiivinen vaikutus esimerkiksi rauhattomien lasten levottoman käyttäytymisen vähentymiseen. Kaksi toimintaterapeuttia koki, että oppimisympäristöstä erillinen tila voi tuoda lapselle turvaa ja mahdollisuuden olla enemmän oma itsensä ilman ympäristön luomia paineita. Kaikki toimintaterapeutit olivat sitä mieltä, että on tarpeellista valita tilanteen mukaan, tapahtuuko terapia erillisissä tiloissa vai luokkaympäristössä. Molemmille koettiin olevan tarvetta.

”Sellanen niiku yleinen viihtyvyys. Toimintaterapeutti vois olla mukana suunnittelemassa vaikka luokan, miten pulpetit laitetaan ja näin ees päin. Koska onha se, että jos oppilaalla on huono olla nii sitten se purkaa sen huonoo oloa ulospäin. Että jos toimintaterapeutti vois vaikuttaa siihen opettajan kanssa et missä sen oppilaan istumapaikka on tai et luokkaan tulis joku kiva lukunurkka tai mitä tahansa se sit onkaan, mikä lisää sen luokan viihtyvyyttä tai sen koko koulun viihtyvyyttä nii sitä kautta lisätään oppilaiden hyvinvointii ja ehkäistään sitä pahanolon syntymistä, joka johtaa siihen kiusaamiseen.” -opettaja

Yksi haastatelluista opettajista toi esille fyysisen ympäristön muokkaamisen kiusaamisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Hän nosti esiin, että toimintaterapeutilla voisi olla annettavaa luokkatilan muokkaamiseen oppilaille suotuisaksi yhdessä opettajan kanssa. Muilta opettajilta ei noussut selkeästi esiin ympäristön muokkaamisen näkökulmaa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.

8.1.4 Koulutus- ja opetusmalli

OTIP -mallin koulutus- ja opetusmallin alle on luokiteltu haastatteluista nousseet ryhmille suunnattuun koulutus -ja opetusohjelmaan liittyvät kiusaamisen ennaltaehkäisyn mahdollisuudet. Tämän mallin alle on luokiteltu näiden lisäksi myös vanhempien ohjaukset.

*”Erilaiset projektit ja työpajat, jotka vois sitte olla tästä kiusaamistee-
masta. Et sellasta opetuksellista” -opettaja*

*”Tää on äärimmäisen vaikee asia puuttua ku se pitää ihan ylätasolla
koko yhteisössä tapahtua se muutos ja toimintaterapeutti voi olla yh-
dessä psykologin kanssa niitä, jotka puhuu siitä esim. pitää luennon. Se
on yks toimintaterapeutin homma, valistustyö, konsultatiivinen puoli” -
toimintaterapeutti*

Yksi haastatelluista toimintaterapeuteista nosti esille luentotyypin ja ohjauksellisen työskentelyn. Kaksi toimintaterapeuttia koki työpajatyöskentelyn muiden ammattilaisten kanssa luontevana keinona. Yksi haastatelluista opettajista nosti esille tarpeen eri ammattilaisten pitämistä aiheita koskevista projekteista ja työpajoista. Vanhempien kanssa yhteistyön laajentamisen tarpeen nosti esille kolme haastatelluista toimintaterapeuteista ja yksi opettajista.

8.2 Moniammatillisuus

Moniammatillisuus kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tuli esiin haastatteluista. Moniammatillisuuden hyödyt sekä sen lisäämisen tarve kouluihin ja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn nousi sekä opettajilta että toimintaterapeuteilta.

”Eli mä nään, että lasten ongelmat on monimutkaistunut eli sen takia sinne tarvittas moniammatillista osaamista.” -toimintaterapeutti

”Yhteistyötä muiden terapeuttien kanssa. Se on tosi antosaa. Saadaan puolin ja toisin sitä tietoa ja sitte, että mikä toimii jossain. Sit vois sopia sitä opettajan kanssa, tilanteen mukaan, mihin sitä tukea suunnataan millonki” -toimintaterapeutti

Kaikki haastatellut toimintaterapeutit toivat vastauksissaan esille moniammatillisen työskentelyn hyödyt koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Kaikissa haastatteluissa tuli esille työskentely työparin kanssa sekä vastavuoroinen konsultointi eri ammattilaisten välillä. Kolme toimintaterapeuttia näki rinnakkaistyöskentelyn opettajan kanssa mahdollisena.

”Moniammatillinen työskentely antaa kaikille mahdollisuuden nähdä vähän eri kulmista sitä asiaa” -opettaja

”Nii sit se et saa niiku ammatillista tukea, vaikka vaa konsultaatiota nii opettajan työhyvinvointi paranee jollon hän pystyy myös kohtaamaan oppilaita paremmin et semmonenki näkökulma siinä on; ammatillinen tuki on tärkeä” -opettaja

Opettajien haastatteluista kävi ilmi toive moniammatillisen työskentelyn lisäämiselle kouluyhteisöön sekä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Kolme haastateltua opettajaa koki nykyisten kiusaamisen ennaltaehkäisyyn käytänteiden toimivan jokseenkin hyvin, mutta näkivät tarpeen kehittämiseksi ja moniammatillisen yhteistyön lisäämiselle. Kaksi haastatelluista opettajista toi moniammatillisuudesta puhuttaessa juuri toimintaterapeutin yhtenä mahdollisuutena lisätä moniammatillisuutta kouluissa. Yksi opettaja nosti esiin toisena mahdollisena ammattiryhmänä sosiaalityöntekijän. Yksi opettaja nosti esiin tarpeen asiantuntijaluentojen lisäämiselle kiusaamisen aihepiirin ympäriltä eikä nostanut esiin tarvetta muun moniammatillisen kiusaamista ennaltaehkäisevän työn lisäämiselle. Haastateltava koki nykyisten käytänteiden ja yhteistyön riittävän.

”Sitten myös se, että opettajat, meillä on hirveesti hommaa, siis niinku kaikenlaista, niin se, et olis se yks ammattilainen lisää, joka pystyis ottaan koppia tietyistä asioista, se vähentäs tavallaan opettajien työmäärää.” -opettaja

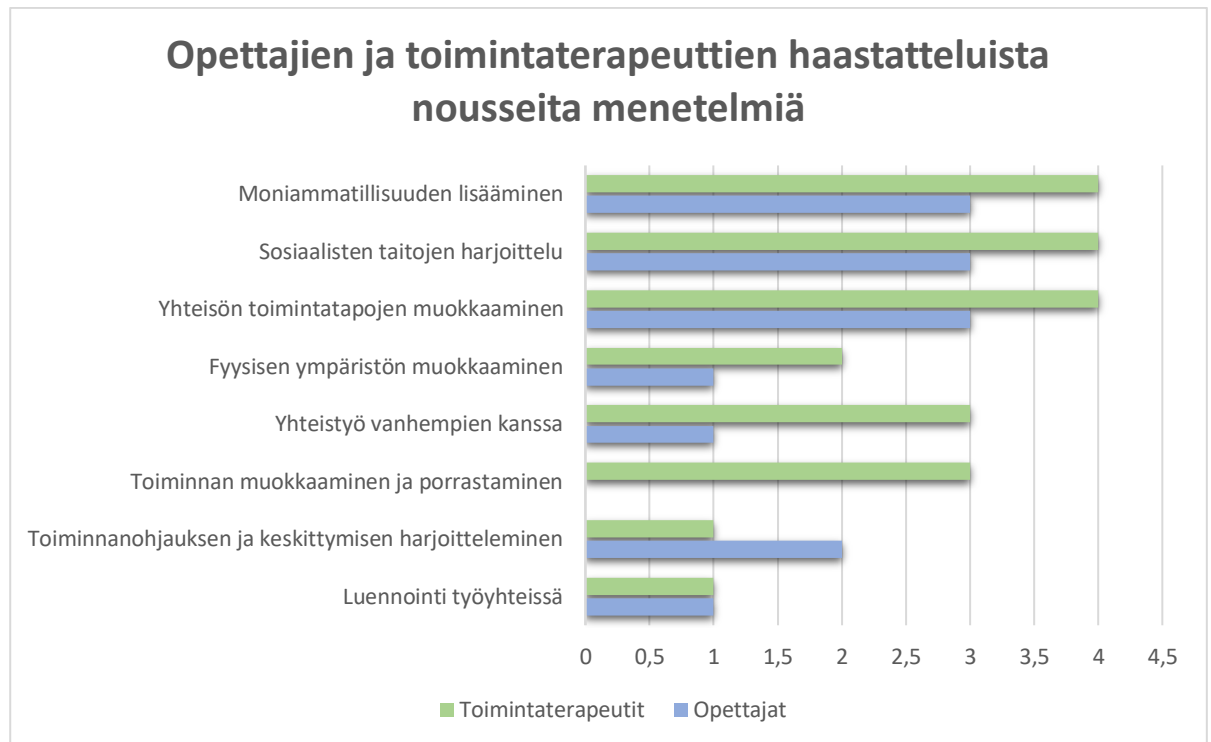
8.3 Haasteet toimintaterapeutin osallistumiselle koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä

Haastatellut toimintaterapeutit näkivät osittain erilaisia haastavia tekijöitä toimintaterapeuttien osallistumiselle kiusaamista ennaltaehkäisevään työhön. Kaksi toimintaterapeuttia nostivat esiin huolen koulu yhteisöön sisään pääsemisestä. Haasteena nähtiin uusien ja vieraiden toimintatapojen vakiinnuttaminen yhteisöön niin, että yhteistyö olisi vuorovaikutteista ja sujuvaa. Toiset kaksi toimintaterapeuttia, joiden työ toteutui haastattelun toteutuksen aikana osana koulu yhteisöä, näkivät haasteeksi sen, etteivät toimintaterapeutit ole yleisesti osa koulu yhteisöä. He kokivat, että ostopalveluterapeutin voi olla haasteellista saada maksusitoumuksia sekä päästä toimimaan tilanteita ennaltaehkäisevästi. Yksi toimintaterapeutti piti suurimpana haasteena sitä, etteivät päättäjät tienneet toimintaterapeutin työnkuvasta ja sen hyödyistä koulu ympäristöissä.

Yksi haastatelluista toimintaterapeuteista ja yksi haastatelluista opettajista nosti esiin ”terapeutti” -sanan ja sen tuomat merkitykset. Terapeutti -sanan nähtiin voivan yhdistyä puutteisiin, jotka yhdistettäisiin lapseen tai koko luokkaan, jossa toimintaterapeutti työskentelisi. Molempien haastatteluista nousi esiin huoli vanhempien mahdollisesta suhtautumisesta terapeutti -sanaan.

Haastatellut opettajat ja kaksi toimintaterapeuttia nostivat haasteiksi kiusaamisen vastaisen työn kehittämiseksi ja kouluun moniammatillisuuden lisäämiselle resurssit kuten rahan ja ajan. Kaksi opettajaa ja kaksi toimintaterapeuttia kokivat salassapitovelvollisuuden vaikeuttavan osaltaan moniammatillista yhteistyötä kouluissa kiusaamisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Kaksi opettajaa koki myös haasteeksi sen, etteivät opettajat tienneet, mitä toimintaterapeutin työnkuvaan kuuluu. Haastatteluista nousseena yleisenä haasteena koettiin kiusaamisilmiön moniulotteisuus ja sen taustalla vaikuttavat monet erilaiset tekijät.

9 Johtopäätökset

Kuvio 3. Haastatteluista nousseita menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn

Tutkimuksessa kartoitettiin, olisiko toimintaterapeuteilla menetelmiä koulukiusaamista ehkäisevän työn saralla muun koulun henkilöstön tukena sekä millaisia tarpeita opettajat kokevat kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kehittämisessä. Tulosten perusteella voidaan todeta opettajien kokemien kehittämistarpeiden ja toimintaterapeuttien esiin nostamien kiusaamisen ennaltaehkäisyn menetelmien osin kohtaavan (Ks. Kuvio 3). Eniten yhteneväisyyksiä vastauksissa oli sosiaalisten taitojen harjoitteluun ja ryhmäytymisprosessiin liittyvissä kiusaamisen ennaltaehkäisyn menetelmissä. Ryhmäytymisprosessia tarkasteltaessa haastatteluista nousi esille toimintatapojen muokkaaminen kohti aktiivisempaa luokan ryhmäyttämistä. Haastatteluiden pohjalta sosiaalisten taitojen harjoittelusta hyötyisivät kohdennetusti ne lapset, joilla on haasteita kyseisissä taidoissa. Sosiaalisten taitojen harjoittelulla pyritään ehkäisemään ryhmän sisäisiä pitkittyneitä ristiriitoja ja tarjotaan lapsille keinoja sosiaalisten ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi.

Tulosten mukaan toimintaterapeutit kokivat menetelmien kuten sosiaalisten ja tunnetaitojen harjoittelusta ja toiminnan ja toimintatapojen sekä ympäristön

muokkaamisesta olevan mahdollisesti hyötyä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Kiusaamisen vähentämiseen ja ennaltaehkäisyyn tähtäävistä teorioista nousi esille toimintaterapeuttien mainitsemista menetelmistä korostuneesti sosiaalisten taitojen harjoittelu, luokan ilmapiirin parantaminen mm. tukemalla myönteistä vuorovaikutusta ja ryhmäytymistä sekä kouluuyhteisön toimintatapojen muokkaaminen ja toimintaan osallistumisen rajoitteiden vähentäminen.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että toimintaterapeuteilla oli menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja menetelmät täydensivät osittain opettajilta nousseita kehittämistarpeita. Osallistuneiden toimintaterapeuttien nimeämät menetelmät sekä teoriasta ja aikaisemmasta tutkimustiedosta nousseet tekijät kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi olivat osittain yhtäläisiä. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta toimintaterapeutin roolin kiusaamisen ennaltaehkäisyssä olevan haasteellista, sillä toimintaterapeutit ovat harvoin virkansa puolesta osa kouluuyhteisöä. Lisäksi haastatteluiden perusteella voidaan päätellä, että moniammatillisen yhteistyön lisäämiselle on tarvetta, mutta toimintaterapeutin työnkuvan tunnettavuus on jokseenkin vähäistä.

10 Pohdinta

10.1 Eettisyys ja luotettavuus

Ihmisiin liittyvissä tutkimuksissa tärkeimpinä eettisinä periaatteina mainitaan luottamuksellisuus, informointiin perustuva suostumus, seuraukset ja yksityisyys (Hirsijärvi & Hurme 2009, 20). Opinnäytetyössä nämä pyrittiin huomioimaan suunnittelun ja toteutuksen vaiheissa. Luottamuksellisuus ja yksityisyys tulee huomioida etenkin haastattelutilanteessa, litteroinnissa ja raportoinnissa. Haastateltavat pysyvät opinnäytetyössä anonyymeinä ja koulujen sijainteja ei mainita, jolloin vastauksia ei pysty yhdistämään kouluun tai yksilöön. Haastattelut äänitettiin litterointia varten, jonka jälkeen äänitykset tuhottiin. Äänityksiin pääsy oli vain opinnäytetyön tekijöillä. Informointiin perustuva suostumus eli tutkittavien mahdollisuus hyväksyä tai kieltäytyä tutkimuksesta tutkimuksen tarkoitusta ja

luonnetta koskevan tiedon varassa (Hirsijärvi & Hurme 2009, 20.) huomioitiin haastateltavien etsimisessä. Haastateltaville annettiin asianmukainen tieto, jonka perusteella he suostuivat haastatteluun.

Hyvän toimintaterapiakäytännön mukaan tietoa ja tutkimusta tulee etsiä ja yhdistää useista eri lähteistä. Toimintaterapeutti käyttää näyttöönperustuvasti ja ammattieettisesti työskennellessään parasta saatavilla olevaa tutkimustietoa sekä ammatillista harkintaa. (Karhula, Heiskanen, Juntunen, Kanelisto, Kantanen, Kantonen & Lautamo 2014.) Opinnäytetyön teoriapohjaa etsittäessä pyrittiin löytämään ajankohtaista ja luotettavaa tutkimustietoa teorian rinnalle. Tätä vaikeutti kuitenkin aiheen vähäinen tutkimustieto toimintaterapian näkökulmasta. Opinnäytetyössä käytetyt toimintaterapian näkökulmasta kiusaamista tarkastelevat tutkimukset olivat lähes ainoat löytyneet aiheita käsittelevät tutkimukset, ja sen vuoksi niiden rajaaminen luotettavuuden perusteella oli vähäistä. Kiusaamisilmiön ja ennaltaehkäisyn tutkimusten valinnassa pystyttiin arvioimaan luotettavuutta tarkasti ja valitsemaan luotettavimmat tutkimukset.

Eettisyyden huomioiminen opinnäytetyön raportoinnissa osoitetaan huolellisella viittaamisella alkuperäisiin lähteisiin. Raportoinnissa tulee kunnioittaa muiden asiantuntijoiden ja tutkijoiden työtä ja saavutuksia sekä viitata heidän työhönsä asianmukaisella tavalla (Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet 2018, 4).

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisen tutkimuksen menetelmin, joten tutkimuksen tuloksia ei ole tarkoitukseen yleistää laajemmin. Tarkoituksena tutkimuksella oli tuoda kohderyhmän näkökulmaa esille sekä avata ilmiötä toimintaterapian valossa. Opinnäytetyön tekijöiden kokemattomuus haastattelijoina vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Esihaastatteluiden avulla pyrittiin haastattelurungon testaamiseen ohella lisäämään tekijöiden haastattelukokemusta. Tekijöillä ei kuitenkaan ole koulutusta haastatteluun, mikä heikentää haastatteluiden luotettavuutta.

Hirsijärven ja Hurmeen (2009, 185) mukaan haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Laadukkuutta voidaan tavoitella etukäteen tekemällä hyvä teema-haastattelurunko ja miettimällä valmiiksi, miten teema-alueita voidaan syventää sekä pohtimalla lisäkysymysten vaihtoehtoisia muotoja. Haastattelun laatua parantaa Hir-

sijärven ja Hurmeen (2009, 185) mukaan se, että haastattelu litteroidaan mahdollisimman nopeasti. Opinnäytetyön aineisto litteroitiin kunkin haastattelun jälkeen kahden päivän sisällä. Tutkittavan ilmiön moninaisuuden paljastamista voi tukea teema-alueiden riittävä väljyys (Hirsijärvi & Hurme 2009, 65-67). Tämän opinnäytetyön haastatteluissa pyrittiin välttämään johdattelevuutta ja liian tarkkaa kysymysten asettelua haastateltavien todellisten käsitysten ja kokemusten esille tuomiseksi.

Haastattelu nähdään dynaamisena merkityksiä tuovana tilanteena ja ei voida olettaa, että yhdessä tilanteessa annetut vastaukset toistavat toisessa tilanteessa annettuja, sillä olosuhteet ja tilanteet merkityksien rakentamiselle ovat eri. (Hirsijärvi & Hurme 2009, 16-17,185.) Tuloksien luotettavuutta arvioidessa tulee huomioida haastattelu-tilanteen ja haastateltavien antamat merkitykset kiusaamisilmiölle. Haastateltavien perehtyneisyyttä kiusaamisilmiöön ja sen esiintyvyyteen ei voitu määrittää ennalta, joten tutkimustulokseen vaikuttaa merkittävästi osallistujien henkilökohtaiset kokemukset ja mielipiteet. Moniulotteista ilmiötä tarkastellessa haastateltavien vastauksiin vaikuttaa myös heidän vireystilansa.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuutta parantavat tarkka kuvaus tutkimuksen toteuttamisesta sekä henkilöiden, tilanteiden ja tapahtumien avaus. Aineistonanalyysin vaiheesta on kerrottava luokittelun alkujuuret ja perusteet. (Hirsijärvi ym. 2009, 233.) Tässä tutkimuksessa tutkimuksen toteutus pyrittiin kuvaamaan selkeästi. Haastateltavien henkilöiden tarkkaa kuvausta ei tehty anonyymiyden säilyttämiseksi, mikä saattaa vaikuttaa heikentävästi tutkimuksen luotettavuuteen.

Tässä tutkimuksessa ei ole käytetty useaa metodia aineistonkeruussa, joka heikentää tutkimustulosten luotettavuutta, sillä molemmissa laadullisessa ja määrällisessä tutkimuksessa luotettavuutta tarkentaa useiden menetelmien käyttö (Hirsijärvi ym. 2009, 233). Kahden tutkijan käyttö, yhteen verrattuna, aineistonkeruussa ja tulosten analysoinnissa kuitenkin nostaa työn luotettavuutta tutkijatriangulaation kautta. Tutkijatriangulaatio tarkoittaa, että tutkimuksen eri vaiheisiin osallistuu useampia tutkijoita (Hirsijärvi ym. 2009, 233).

Tulosten tulkinnassa on luotettavuuden kannalta kerrottava, millä perusteella tutkija esittää tulkintoja, joihin päätelmät perustuvat. (Hirsijärvi ym. 2009, 233.) Toimintaterapian teorian ja kiusaamisilmiön tutkimusten yhdistäminen perustui opinnäytetyön

tekijöiden omaan tulkintaan, mikä voi vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen. Luotettavuutta lisää kuitenkin opinnäytetyön tekijöiden perehtyneisyys kiusaamisilmiössä vaikuttaneisiin tekijöihin ja syventyminen ilmiön moniulotteisuuteen.

10.2 Tulosten ja teorian yhteenveto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa mahdollisuuksia hyödyntää toimintaterapeuttien ammattitaitoa koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä muiden ammattilaisten rinnalla. Tavoitteena oli saada kuvailevaa tietoa olisiko toimintaterapeuteilla menetelmiä koulukiusaamista ehkäisevän työn saralla muun koulun henkilöstön tukena sekä millaisia tarpeita opettajat kokevat kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kehittämisessä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että toimintaterapeuteilla olisi mahdollisesti kiusaamista ennaltaehkäiseviä menetelmiä. Nämä täydensivät osittain opettajilta nousseita kehittämistarpeita ja vastasivat teoriapohjan sisällöstä nousseita tekijöitä. Koska opinnäytetyön aineistokerättiin laadullisen tutkimuksen menetelmin, siitä saatuja tuloksia ei voida yleistää koskettamaan suurta joukkoa.

Opinnäytetyön toimintaterapian teoriapohjana olevan Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden ja OTIP –mallin ihmiskäsitykset ovat ajatuksiltaan osittain yhteneväisiä kiusaamisen teoriasta nousevien ennaltaehkäisyn lähtökohtien kanssa. Kiusaamisen ennaltaehkäisyn lähtökodissa tärkeimpänä on ajatus siitä, että jokaisella lapsella on tarve sekä oikeus vastavuoroisiin ihmissuhteisiin ja ryhmään kuulumiseen. OTIP –malli ja toiminnallinen oikeudenmukaisuus tuovat kiusaamisen ennaltaehkäisyn lähtökohtien ajattelutapaan lisäksi toimintaan osallistumisen näkökulman.

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teorian ajattelutavan mukaan ihmisellä on tarve, halu ja oikeus osallistua merkityksellisiin toimintoihin. OTIP –mallissa ihminen nähdään yksilönä, jolla on tahto sitoutua hänelle merkitykselliseen toimintaan. Haastatellut toimintaterapeutit kokivat, että toimintaterapeutin rooli moniammatillisessa työyhteisössä kouluissa voisi tuoda lisäarvoa juuri toimintakeskeisen lähestymistapansa vuoksi.

Suomalaisissa kouluissa uusien opetussuunnitelmien perusteet pitävät sisällään oppilaita osallistavan toimintakulttuurin rakentamista, jonka päämääriin kiusaamisen eh-

käisy voidaan liittää. (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 23.) Toimintaterapeutit tarkastelevat yksilön ja ryhmien toiminnallisia tarpeita, voimavaroja, voimaantumista ja toiminnallisten oikeuksien toteutumista (Townsend & Wilcock 2004a, 330–331), jonka vuoksi heillä voisi olla erilaista näkökulmaa osallistavan toimintakulttuurin kehittämisessä esimerkiksi kiusaamisen ennaltaehkäisyn saralla.

Kiusaamisilmiön taustalla voi olla monenlaisia taustatekijöitä ja pulmia. Sinänsä ei ehkä pystytä täysin erittelemään, mitkä taustalla olevat asiat aiheuttavat kiusaamisen esiintymisen, mutta huomioimalla kuitenkin laajasti lasten, opettajien ja koulun muun henkilöstön taustoja, asenteita ja niiden kytköksiä kiusaamiseen voidaan löytää myös oikeita menetelmiä koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn. On loogista ajatella, että toimintaterapeuttinen lähestymistapa on luultavasti hieman erilainen kuin esimerkiksi koulupsykologin tai opettajan lähestymistapa. Moniammatillisen työskentelyn avulla näkökulmaa kiusaamisen ennaltaehkäisyyn voitaisiin näin ollen laajentaa.

Toimintaterapeuttien vastaukset vastaavat osittain teoriapohjan sisällöstä nousseita tekijöitä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Haastatteluiden ja aikaisempien tutkimusten välillä oli merkittävästi yhtäläisyyksiä koskien sosiaalisten taitojen harjoittelua. Toimintaterapeuttien haastatteluissa korostunutta sosiaalisten taitojen harjoittelua sekä opettajilta nousseita tarpeita sosiaalisten taitojen harjoittelun lisäämiselle tukevat tutkimustulokset, joiden mukaan lapsilla, jotka kiusaavat tai joutuvat kiusatuksi on usein haasteita sosiaalisissa taidoissa (Cook ym. 2010; Wolke ym. 2009; Gini 2008; O` Brennan ym. 2009; Merrel ym. 2008). Sosiaalisten taitojen heikkous voi näkyä esimerkiksi kyvyttömyytenä ratkaista sosiaalisia ongelmia. Toimintaterapeutin osallistumista sosiaalisten taitojen harjoitteluun kouluissa tukee näyttö toimintalähtöisten sosiaalisten taitojen harjoitteluinterventioiden vaikutuksesta sosiaalisen käyttäytymisen kehittämisessä ja haastavan käyttäytymisen vähenemisessä (Arbetsman ym. 2013).

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi tulisi myös tutkimustulosten mukaan kehittää oppilaiden puutteellisia empatia- ja itsesäätelyn taitoja (Laaksonen 2014; Jolliffe & Farrington 2011), joiden kehittämiseen tähtäävä toiminta nousi myös kaikilta haas-

tatelluilta toimintaterapeuteilta tunnetaitojen harjoittelun muodossa. Kataisen toteuttamassa opinnäytetyössä (2017) toimintaterapeuttien käsityksien mukaan tunnetaidot tarkoittavat mm. tunteiden hallintaa, tunnistamista, nimeämistä sekä vuorovaikutustaitoja ja empatiaa (Katainen 2017).

Kiusatuilla lapsilla on usein negatiivinen käsitys itsestään ja temperamenttipiirteistä nousivat vähäinen seurallisuus ja arkuus (Kvarme ym. 2010; Cook ym. 2010; Wolke, Woods & Samara, 2009). Toimintaterapeutit nostivat haastatteluissa itsetunnon ja itseluottamuksen parantamisen esimerkiksi myönteisen vuorovaikutuksen, vahvuuksien tunnistamisen, onnistumisten kokemusten ja tunnetaitojen harjoittelun avulla. Nämä tekijät ovat taustalla lasten kyvyssä pitää omia puoliaan ja näin toteuttaa kiusaamista ehkäiseviä turvataitoja.

Kiusaamisen kannalta myös yksin jäävien lasten huomaaminen ja auttaminen on tärkeää (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 24.) Haastatelluista toimintaterapeuteista kaksi koki toimintaterapeuttien luontaisesti keskittyvän ryhmädynamiikan analysointiin, minkä voisi ajatella edesauttavan yksin jäävien lasten tunnistamisessa muiden aikuisten rinnalla.

Kiusaavilla lapsilla on huomattu olevan haasteita sosiaalisessa kompetenssissa ja oppimisessa, negatiivisia uskomuksia muista, itsestään sekä haasteita ratkaista ongelmia ikätovereidensa kanssa. Kyseiset haasteet voivat ilmetä esimerkiksi hankaluutena tehdä kompromisseja, välttää loukkaamista ja antaa tukea toisille. (Gini 2008; O'Brien ym. 2009; Merrel ym. 2008; Cook ym. 2010). Myös näihin tekijöihin voitaisiin vaikuttaa mahdollisesti toimintaterapeuttien esille nostamalla menetelmillä, kuten sosiaalisten ja tunnetaitojen harjoittelemisella.

Kiusatuilla ja kiusaavilla lapsilla on usein haasteita myös oppimisen kanssa, ja kiusaavilla lapsilla voi olla esimerkiksi hankaluutta keskittyä (Kvarme ym. 2010; Cook ym. 2010; Wolke, Woods & Samara, 2009). Haastatelluista toimintaterapeuteista yksi nosti esille keskittymisen ja tarkkaavuuden valmiuksien ja taitojen harjoittelun, ja opettajista yksi toi esille tarpeen keskittymisen ja toiminnanohjauksen harjoittelemiseen. Vaikka esiintyvyyys näiden tekijöiden osalta oli haastatteluissa vähäinen, niillä

voisi kuitenkin teorian näkökulmasta olla oma roolinsa kiusaamisen ennaltaehkäisvässä työssä.

Kiusaamisen teoriassa korostuu, että kiusaaminen on ryhmäilmiö, jonka vähentämisessä olisi siirryttävä yksilökeskeisistä menetelmistä yhä enemmän ryhmäkeskeiseen työskentelyyn. (Salmivalli 2010, 68.) Ryhmätyöskentely korostui myös haastatteluissa kolmen opettajan ja kaikkien toimintaterapeuttien nostaessa sen esiin työskentelymuodoksi mm. sosiaalisten taitojen harjoitteluun. Toimintaterapeuteilta nousi ryhmien toteuttaminen myös kerhotoimintana.

Teoriasta nousee esiin kiusaamisen ennaltaehkäisyn lähtökohtana ryhmän toimintakulttuurin ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen merkitys, johon henkilöstö voi vaikuttaa tukemalla myönteistä vuorovaikutusta, luomalla kontakteja eri lasten välille ja tukemalla ryhmäytymistä. (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 24.) Ryhmäytymisen tukeminen toimintatapana luokan yhteishengen ja myönteisen vuorovaikutuksen luomiseen nousi esiin myös haastatelluilta opettajien nimetessä ryhmäytymiseen liittyviä kehittämistarpeita ja toimintaterapeuttien nostaessa sen menetelmäksi kiusaamisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Salmivalli (2010) tuo kuitenkin esille, ettei yksin hyvän ilmapiirin ja yhteishengen rakentaminen ole riittävä keino kiusaamisen vähentämiseksi. On oleellista huomioida ryhmäyttämistä ja muita ennaltaehkäisyn menetelmiä pohtiessa, ettei yksi menetelmä luultavasti riitä yksinään ennaltaehkäisemään kiusaamista.

Lasten väliseen toimintaan vaikuttavat osaltaan koulun henkilöstön asenteet. Riski kiusatuksi tulemiselle on suurempi ryhmissä, joissa lapset kokevat opettajien hiljaa hyväksyvän kiusaamisen (Saarento ym. 2015) ja toisaalta on huomattu kokemuksen opettajien oikeudenmukaisuudesta, kiinnostuneisuudesta ja rohkaisevuudesta mielihyvänsä ilmaisuun olevan yhteydessä lasten valmiuteen huomioida ja auttaa muita (Roine ym. 2011). Toimintaterapeuttien haastatteluista nousi esiin koulun yleiseen asenneympäristöön vaikuttaminen. Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen varmistamiseen kuuluu toimintaan osallistumisen mahdollistavan sosiaalisen ympäristön luominen. Sosiaalinen ympäristö koostuu lasten asenteiden ja taitojen lisäksi myös koulun henkilöstöstä. On loogista ajatella, että toimintaterapeutin työkuvaan

voisi kuulua näin ollen asenneympäristön ja ryhmän toimintakulttuurin muokkaaminen kiusaamista ennaltaehkäiseväksi esimerkiksi tukemalla positiivista vuorovaikutusta aikuisten ja lasten välillä sekä työskentelemällä moniammatillisesti opettajien ja muiden ammattilaisten kanssa.

Kiusaamisen ehkäisyä tukevat sellaiset koulun rakenteet ja toimintatavat, jotka pyrkivät kannustamaan ryhmän toiminnasta ja sitä ohjaavista normeista keskustelemiseen sekä lasten, henkilökunnan ja vanhempien vuoropuheluun asiasta. (Kiusaamisen vastaisen työn lähtökohdat perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa 2017, 24). Toimintaterapeuttien haastatteluista nousi esiin avoimen vuorovaikutuksen tärkeys koko asiakasryppään kanssa ja he pitivät tärkeänä hankalistakin asioista keskustelemista.

Opinnäytetyössä on pyritty huomioimaan se, että kiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn on kehitetty jo oikein toteutettuna tehokkaaksi todettuja toimenpideohjelmia, ja sen äärellä työskentelee kouluhenkilöstössä jo useita siihen perehtyneitä ja osaavia ammattilaisia. Tämän takia opinnäytetyön informanteiksi haluttiin myös opettajia, sillä pyrittiin selvittämään kokevatko opettajat tarvetta edelleen kehittää kiusaamista ennaltaehkäisevää työtä. Kiusaamisen esiintyvyyttä kuvaavat tilastot ja opettajien haastatteluissa nostamat tekijät osoittavat, että kehittämistyölle on yhä tarvetta. Haastatellut opettajat toivat esiin kiusaamisen ennaltaehkäisyn kehittämistarpeita, joskin myös tunnistivat nykyisten menetelmien suhteellisen toimivuuden.

Opinnäytetyössä tehtyjen haastatteluiden perusteella toimintaterapian tunnettavuus oli haastateltavien opettajien keskuudessa vähäinen. Toimintaterapeuttien vähäinen rooli osana koulun oppilashuoltoa estää tehokkaan osallistumisen ennaltaehkäisevään työhön. Haasteena koulu yhteisöön pääsemiselle voi olla esimerkiksi resurssien kuten rahoituksen puute. Ammattikuntamme olisi hyvä edelleen tuoda esille osaamistaan moniammatillisessa yhteistyössä sekä valtakunnallisella tasolla.

Kiusaamisilmiö on aiheena hyvin laaja ja sen tarkastelu toimintaterapian teorian näkökulmasta on haastavaa. Opinnäytetyössä onnistuttiin kuitenkin sitomaan yhteen kiusaamisilmiöstä ja sen ehkäisemisestä tehtyä teoriapohjan sisältöä, toimintaterapeuttien esille tuomia menetelmiä ja opettajien kehittämistarpeita. Opinnäytetyössä

perustellaan toimintaterapian teorian ja kiusaamisilmiön yhteneväisyyksiä, mikä auttaa toimintaterapian mahdollisuuksien tunnistamisessa.

Opinnäytetyön kartoittavan tutkimusmenetelmän vuoksi toimintaterapiassa käytettyjä menetelmiä ei ole avattu tutkimuksessa kovin tarkasti, vaan ne on luokiteltu melko laajojen yläkäsitteiden avulla. Tämän vuoksi opinnäytetyöstä ei nouse esille yksityiskohtaisia interventiokeinoja eikä niiden vaikuttavuutta kiusaamisen ennaltaehkäisyssä voida eikä ole tarkoituskaan tämän työn avulla todentaa. Jatkotutkimuksena voisi selvittää toimintaterapeuttien nykyisten koulussa käyttämien menetelmien vaikutusta kiusaamisen näkökulmasta.

Lähteet

Arbesman, M., Bazyk, S., & Nochajski, S. M. 2013. Systematic review of occupational therapy and mental health promotion, prevention, and intervention for children and youth. *American Journal of Occupational Therapy*, 67, 6, 120-130.

<https://ajot.aota.org/article.aspx?articleid=1863086>

Bullying Prevention. 2013. Occupational Therapy's Role in Mental Health Promotion, Prevention, & Intervention With Children & Youth Bullying Prevention and Friendship Promotion. AOTA: The American Occupational Therapy association. 2018. Viitattu 1.12.2018

<https://www.aota.org/Practice/Children-Youth/Mental%20Health/Bullying.aspx>

Camodeca, M., Caravita, S., & Coppola, G. 2015. Bullying in preschool: The associations between participant roles, social competence, and social preference. *Aggressive Behavior* 44, 4, 310–321. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ab.21541>

Cook, C., Williams, K.R., Guerra N.G., Kim, T., & Sadek, S. 2010. Predictors of Bullying and Victimization in Childhood and Adolescence: A Meta-analytic Investigation. *School Psychology Quarterly*, 25, 2, 65– 83. <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/spq-25-2-65.pdf>

D'Elia, M. & Brooks, R. 2017. Bullying Prevention: A Survey of School-based Occupational Therapists. *Children, Young People and Families Occupational Therapy Journal*. Viitattu 7.12.2018.

https://www.researchgate.net/publication/321168052_Bullying_Prevention_A_Survey_of_School-based_Occupational_Therapists

De Meulder, A. & Sihvonen, S. 2013. "MÄ HALUUN OMAA TYÖRAUHAA!" - Toimintaterapeuttiset keinot 1.-2. luokan koulutyöskentelyn edistämiseksi. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma.

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64014/De_Meulder_Annukka-Sihvonen_Suvi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fisher, A. G. 2009. Occupational Therapy Intervention Process Model. A model for planning and implementing top-down, client-centered, and occupation-based interventions. Fort Collins, Colorado: Three Star Press, Inc.

Forsen, M. & Lalli, S. 2014. Koulu toimintaterapian ympäristönä -Toimintaterapeuttien ja opettajien näkemyksiä. Opinnäytetyö. Metropolia. Toimintaterapian koulutusohjelma.

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/83876/Forssen%20Milla%20Lalli%20Selja.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Gini, G. 2008. Associations between bullying behavior, psychosomatic complaints, emotional and behavioral problems. *Journal of Paediatrics and Child health*, 123, 3, 492-497.

<https://pdfs.semanticscholar.org/c965/e56599540aba077b398fb9908bce91d61c3e.pdf>

Halme, N., Hedman, L., Ikonen, R., & Rajala, R. 2018. Lasten ja Nuorten hyvinvointi 2017: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Viitattu 15.11.2018

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136748/URN_ISBN_978-952-343-115-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen: Huomaa, Puutu, Ehkäise. Hämeenlinna: Karisto

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Juva: Bookwell

Hammell, K.W. 2008. Reflections on Well-being and Occupational Rights. *The Canadian Journal of Occupational Therapy*, 75, 1, 61-64.

Harcourt, S., Jasperse, M., & Green, V. A. 2014. "We were sad and we were angry": A systematic review of parents' perspectives on bullying. *Child & Youth Care Forum*, 43, 3, 373-391.

Herkama, S. 2012. *Koulukiusaaminen: Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaisuhteissa*. Jyväskylä: Jyväskylä University printing House.

Himberg, E. & Salonen, E. 2011. Meidän luokan stoorit - valokuvan terapeuttiset menetelmät positiivisen luokkailmapiirin tukena. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36498/Himberg_Essi_Salonen_Emma.pdf?sequence=1

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2009. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Karisto <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/32018/Opinnaytetyo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jolliffe, D., & Farrington, D.P. 2011. Is low empathy related to bullying after controlling for individual and social background variables? *Journal of Adolescence*, 34, 1, 59–71. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140197110000242?via%3Dihub>

Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettisen periaatteet. 2018. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 3.12.2018 <https://opinto-oppaat.jamk.fi/globalassets/opinto-opas-amk/opiskelu/pedagogiset-ja-eettiset-periaatteet/eettiset-periaatteet-12062018.pdf>

Kaikkonen, H. 2013. Toimintaterapia oppilaan tukena kouluympäristössä-toimintaterapeutin ja erityisopettajan yhteistyön mahdollisuudet. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/67690/Kaikkonen_Heidi.pdf?sequence=1

Karhula, M., Heiskanen, T., Juntunen, K., Kanelisto, K., Kantanen, M., Kanto-Ronkanen, A. & Lautamo, T. 2014. Hyvät arviointikäytännöt suomalaisessa toimintaterapiassa. Arvioinnin lähtökohdat ja suositukset. Viitattu 4.12.2018. Suomen toimintaterapeuttiliitto. http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2411/toi_arviointijulkaisu.pdf

Katainen, S. 2017. Alle 12-vuotiaiden lasten tunnetaidot toimintaterapiassa. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/131888/Saara_Katainen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kärnä, A., Voeten, M., Poskiparta, E. & Salmivalli, C. 2010. Vulnerable Children in Varying Classroom Contexts Bystanders' Behaviors Moderate the Effects of Risk Factors on Victimization. *Merrill-Palmer Quaterly*, 56, 3, 261-282. Viitattu 30.1.2018 <file:///C:/Users/Annika/Downloads/karnaetal.2010Vulnerablechildren.pdf>

Kasvu ympäristön turvallisuus. Nd. Artikkeliterveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sivustolla. Viitattu 26.11.2018 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kasvuympariston-turvallisuus>

Kiusaaminen. 2018. Artikkelimannerheimin lasten suojeluliiton (MLL) sivustolla 22.8.2018. Viitattu 13.11.2018. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/kiusaaminen/>

- KiVa koulu -Opettajanopas. Avain KiVaan kouluun. 2018. Opas KiVa -koulun www.sivuilla. http://www.kivakoulu.fi/assets/files/kiva_koulu_opettajanopas_avain_kivaan_kouluun_fi_2018.pdf
- Kouluterveyskyselyn tulokset 2017. Perusopetus 4. ja 5. luokan oppilaat. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.12.2018. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_perustulokset
- Kvarme, L.G., Helseth, S., Saeteren, B. & Natvig, G.K. 2010. School children's experience of being bullied-And how they envisage their dream day. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24, 791-798. <https://www.nsf.no/Content/2859323/Tidsskriftet%20Scandinavian%20journal%20of%20caring%20sciences.pdf>
- Laaksonen, V.2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmässä. Doctoral dissertation. Jyväskylä Studies in Humanities, 221. Jyväskylä University Printing House: Jyväskylä
- Lämsä, A-L. 2009. Mun on paha olla – Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell
- Leino, I. 2011. Tulevaisuuden toimintaterapeutin työnkuva toimintaterapeuttiopettajien kokemana. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/32018/Opinnaytetyo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lereya, S., Copeland, W, Costello, J. & Wolke, D. 2015. Adult mental health consequences of peer bullying and maltreatment in childhood: two cohorts in two countries. *Lancet Psychiatry* 2, 524–531. Viitattu 13.11.2018 [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpsy/PIIS2215-0366\(15\)00165-0.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpsy/PIIS2215-0366(15)00165-0.pdf)
- Merrel, K.W., Guildner, B.A., Ross, S.W. & Isava, D.M. 2008. How effective are school bullying prevention programs? A Meta-Analysis of Intervention Research. *School Psychology*, 23, 1, 26-42. <https://pdfs.semanticscholar.org/3b53/9ab377488d3fbc067af4f177bb3df804d2cd.pdf>
- Molano, A., Podlesky, P. 2009. Socio-economic, socio-political and socio-emotional variables explaining school bullying: a country-wide multilevel analysis. *Aggressive behavior*, 35, 6, 520-529.
- O` Brennan, L.M., Bradshaw, C.P. & Sawyer, A.L. 2009. Examining developmental differences in the social-emotional problems among frequent bullies, victims and bully/victims. *Psychology in schools*, 46, 2, 100-115. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pits.20357>
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Annettu 30.12.2013. Viim. muutos 14.12.2017. Viitattu 18.1.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20131287>
- Pereira, R. 2010. What are occupational therapists doing about bullying? *British Journal of Occupational Therapy*, 73, 2, 47. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.4276/030802210X12658062793681>
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Viitattu 4.12.2018. http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Opetushallituksen antama määräys. Viitattu 18.1.2019

https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetusuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Petrosino, A., Guckenburger, S., DeVoe, J., & Hanson, T. 2010. What characteristics of bullying, bullying victims, and schools are associated with increased reporting of bullying to school officials. *Issues & Answers Report*. 92.

POL 1267/2013. Perusopetuslaki. Annettu 21.8.1998. Viim. muutos 30.12.2013. Viitattu 12.11.2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7P29>

Polanin, J.R., Espelage, D.L., & Pigott, T.D. 2012. "A Meta-Analysis of School-Based Bullying Prevention Programs' Effects on Bystander Intervention Behavior". *School Psychology Review*. 41, 1, 1.

Pussila, S. & Kaukinen, J. 2018. Kotipesä: aistisäätelyhäiriöisten lasten koulutyöskentelyn tukeminen. Turun ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma.

Repo, L. 2015. Bullying and its prevention in early childhood education. Helsingin yliopiston tutkimuksia 367.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154445/bullying.pdf?sequence=1>

Roine M., Puusniekka R., Luopa P., Kinnunen T., & Jokela J. 2011. Kaikki mukaan! Yhteisöllisyys Helsingin peruskoulujen voimavaraksi. Helsinki: Helsingin kaupunki ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Salmi, A. 2016. Yhteistyöllä kohti toimivaa kouluarkea : Kouluikäisen toimintaterapia –esite. Turun ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma.

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/118946/Salmi_Alina.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uudistettu painos. Juva: PS Kustannus

Sigurdson, JF., Undheim, AM., Wallander, JL., Lydersen, S. & Sund, AM. 2015. The long-term effects of being bullied or a bully in adolescence on externalizing and internalizing mental health problems in adulthood. *Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health* 9, 1, 1-13.

<https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13034-015-0075-2>

Swearer, S. & Espelage, D. 2011. Expanding the social-ecological framework of bullying among youth: Lessons learned from the past and directions for the future. *Educational Psychology Papers and Publications*. 140, 1.

Townsend, E. & Whiteford, G. 2005. A participatory occupational justice framework. Teoksessa Kronenberg, Frank (toim): *Occupational Therapy without borders. Learning from the spirit of survivors*. Edinburgh. Elsevier Churchill Livingstone.

Townsend, E. & Wilcock, A. 2004a. Occupational justice. Introduction to occupation: The art and science of living. Ed. by C. Christiansen & E. Townsend. New Jersey: Pearson Education.

Townsend, E. & Wilcock, A. 2004b. Canadian journal of occupational therapy. Occupational justice and client-centred practice: A dialogue in progress. 71, 2.

Ttofi, M., Farrington, D.P. & Losel, F. 2012. School bullying as predictor of violence later in life: Systematic review and meta-analysis of prospective longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 17, 5, 405-418. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.05.002>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Wilcock, A. 1998. An Occupational perspective of health. United States Of America: SLACK Incorporate.

Wolke, D., Woods, S. & Samara, M. 2009. Who escapes or remains a victim of bullying in primary school? *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 4, 835–851.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19994482>

Liitteet

Liite 1. Tutkimustiedote ja haastattelusuostumus

Tutkimustiedote ja haastattelusuostumus

Opinnäytetyön tekijät:

Tiia-Riina Makkonen

Annika Timonen

Ohjaajat:

Tanja Hilli-Harju

Kristiina Juntunen

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa mahdollisuuksia hyödyntää toimintaterapeuttien ammattitaitoa koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä muiden ammattilaisten rinnalla. Tavoitteena on saada kuvailevaa tietoa alakouluissa työskentelevien toimintaterapeuttien käsityksistä, mitä toimintaterapian menetelmiä voisi hyödyntää koulukiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä osana koulu yhteisöä. Sekä selvittää kokevatko opettajat puutteita nykyisissä käytänteissä ja resursseissa. Tutkimuksen tuloksia on tarkoitus hyödyntää toimintaterapian mahdollisuuksien ja rajoitteiden tunnistamiseksi.

Koulukiusaaminen on monimuotoinen ryhmäilmiö, joka ilmenee oppilaiden välisenä vuorovaikutuksen ongelmana. Tutkimuksissa yleisimmin käytetty määritelmä kuvaa kiusaamisen toistuvana ja pitkään jatkuvana henkisenä, ruumiillisena tai sosiaalisena väkivaltana, joka kohdistuu yhteen henkilöön. Kahdenkymmenen oppilaan luokassa on keskimäärin yksi tai kaksi lasta, joita kiusataan säännöllisesti. Kiusattujen lisäksi luokassa on useita oppilaita, jotka joko itse kiusaavat, seuraavat sivusta tai pelkäävät itse tulevansa kiusatuiksi. Kiusaaminen onkin harvoin vain kiusaajan ja kiusatun välinen ongelma. Sillä on vaikutus koko siihen yhteisöön, jossa kiusaamista tapahtuu. Kiusaaminen on poikkeuksetta vakava asia ja sen mahdollisesti pitkäaikaisetkin vaikutukset yksilön hyvinvointiin ovat tunnistettu.

Suostumus

Tutkimus toteutetaan teemahaastatteluna tammi-helmikuussa 2019. Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja, joihin osallistuvat opinnäytetyön tekijät ja haastateltava. Haastatteluiden kesto on n. 60-75 minuuttia. Haastattelu äänitetään käyttäen apuna puhelimen äänentallennusominaisuuksia. Haastattelumateriaalia käsitellään luottamuksellisesti ja se säilytetään asianmukaisesti. Haastattelumateriaaleihin on pääsy ainoastaan opinnäytetyön tekijöillä. Haastattelumateriaali tuhoetaan aineiston litoiminnin jälkeen. Osallistuminen haastatteluihin on vapaaehtoista. Haastateltavilla on oikeus keskeyttää haastattelu missä tahansa tutkimuksen vaiheessa.

Annan luvan haastattelun nauhoittamiseen ja haastatteluaineiston käyttämiseen opinnäytetyössä ilman tunnistetietoja.

Paikka ja aika _____

Haastateltavan allekirjoitus _____

Haastattelijoiden allekirjoitukset _____

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Taustatiedot:

Ammatti

Työkokemus

Käsitys/asenne kiusaamisilmiöstä

Käsitys nykyisistä kiusaamista ehkäisevistä käytänteistä:

Yleisesti

Oma työ

Kiusaamisen vastaisen työn kehittäminen:

Keinot

Kehittämistarpeet

Toimintaterapeutin osallistuminen kiusaamisen ennaltaehkäisevään työhön kouluissa:

Moniammatillisuus

Tukevat tekijät

Haastavat tekijät